

Arap devriminin dirilişi: Türkiye için dersler

Sungur Savran

Mısır ve Tunus'un yerini iki yeni ülke aldı. Sudan ve Cezayir, 2011'de başlayan büyük devrimci dalganın 2013'ten itibaren ivmesini yitirmesinden beri emperyalist savaşlarla, dış müdahalelerle ve iç savaşlarla yanıp kavrulan Arap dünyasında devrimin yeniden ayağa kalktığı ülkeler oldu. 2011'de Tunus'ta ve ardından Mısır'da yaşanan devrimler, sadece o ülkelerde ilkinde 23, ikincisinde 30 yıldır başta olan iki diktatörü devirmekle kalmamış, çok az sayıda istisna ile, bütün Arap ülkelerinde emekçi halk kitlelerinin düzene karşı eyleme geçmesiyle sonuçlanmıştı. Biz bu geniş dalgaya "Arap devrimi" adını verdik ve onun dünya devriminin üçüncü dalgasının öncü gücü olduğunu ileri sürdük.¹

Bu son noktanın anlamını kısaca özetleyelim. Marksizme göre sosyalist devrim bir dünya devrimidir. Ama sadece bir programatik hedef olarak değil. Aynı zamanda maddî, somut, yaşayan bir olgu olarak da öyledir. Büyük devrimler, her defasında büyük dalgalar halinde gelir. Dünya devrimi bileşik bir gelişme içinde

¹ Arap devrimin 2011-2013 arasındaki atılımı konusunda fikirlerimizin en sistematik ifadesi şu iki kaynakta bulunabilir: "Arap devriminin vaadleri ve zaafı", *Devrimci Marksizm*, sayı 13-14, İlkbahar-Yaz 2011 ve "Arap devriminin sorunları", *Devrimci Marksizm*, sayı 17-18, Kış-İlkbahar 2013.

çeşitli kıtalara yayılan bir devrimler silsilesi olarak yaşanır. İlk büyük dalga, Cihan Harbi sonunda ortaya çıkmıştır. Ekim devrimini, Avrupa ve Asya'ya yayılan, Latin Amerika'da da yankılar bulan bir devrim dalgası izlemiştir. Biz buna dünya devriminin birinci dalgası adını veriyoruz. İkinci Dünya Savaşı ise Atlas Okyanusu'ndan Japon Denizi'ne kadar (kimi başarılı, kimi başarısız) bir büyük devrimler dalgası doğurmuştur. Aralarında 20. yüzyılın en büyük olaylarından biri olan Çin devriminin de bulunduğu bu devrimler dizisine biz dünya devriminin ikinci dalgası adını veriyoruz. 2011 Tunus ve daha da önemlisi Mısır devrimleri, bizce dünya devriminin üçüncü dalgasını başlatmıştır.²

Devrimci dinamikler, Arap dünyasında hızla yayılmanın ötesinde (burada önde gelen örnekler Bahreyn, Yemen ve sadece ilk altı ayında Suriye'dir, buna karşılık Libya'nın bir devrim olmadığına ilk günden işaret ettik³), dünyanın çeşitli bölgelerine sıçradı. Bu zaman diliminde Akdeniz havzasında halk isyanlarına veya güçlü eylemlere sahne olan ülkeler arasında Yunanistan, İspanya, Gezi ile başlayan halk isyanının ve Kobani serhıldanının Türkiyesi, en önemlisi Bosna-Hersek olmak üzere bir dizi Balkan ülkesi, hatta İsrail dikkati çeker. Büyük eylemler dizisi, aynı zamanda, Wall Street İşgal hareketiyle ABD'nin 50 mahallinde ve otobüs biletlerine yapılan zamma karşı Gezi ile aynı günlerde 600 kentte ayağa kalkan Brezilya'da da görülmüştür.

2013'te Mısır'da yaşanan ve Bonapart el Sisi'nin İslamcı ve laik kampları birbirine karşı oynayarak diktatörlüğünü yerleştirmesiyle gerçekleşen karşı devrim darbesi, Arap devriminin de, dünya devriminin üçüncü dalgasının ilk evresinin de sonu olmuştur. Suriye'nin, emperyalizmin ve bölge güçlerinin (Suud, Katar, Türkiye) kışkırtmasıyla mezhep savaşı kılığında bir vekâlet savaşına, bir iç savaşa sahne olması da bu çözülmeye ciddi bir katkıda bulunmuştur. Ama üçüncü dalganın dinamikleri buharlaşmamış, biçim değiştirerek, fırsatını bulduğu yerde parlamenter kanalları zorlamaya başlamıştır. ABD'de Bernie Sanders'ın ön seçim mücadelesindeki başarısı, Britanya'da Jeremy Corbyn'in işçi sınıfından kopmanın eşiğine gelmiş olan Labour'ın (İşçi Partisi'nin) başına inanılmaz bir şekilde tırmanması, Yunanistan'da Syriza'nın, İspanya'da Podemos'un, Portekiz'de Birleşik Sol'un başarıları, daha geç bir aşamada Meksika'da Andrés Manuel López Obrador'un

2 1968 hakkındaki yazılarımızda onu da bir devrimci dalga olarak anmıştık. Bkz. "1968: bir devrimci dalganın adı", *Devrimci Marksizm*, sayı 9, Mart 2009. (Bu yazı, 1968'in 50. yıldönümü vesilesiyle dergimizin Yaz 2018 tarihini taşıyan 35. sayısında yeniden yayınlanmış bulunuyor.) Bu konuda fikirlerimiz bir ölçüde değişti: 1968'i en azından ikirciksiz biçimde bir devrimci dalga olarak görmüyoruz. Bunun nedenlerini yakında, başka çalışmalar izin verir vermez bir yazımızda açıklayabileceğimizi umuyoruz.

3 Bkz. Sungur Savran, "Libya'da İç Savaş: Arap Devriminde Bir Sapma", <https://gercekgazetesi.net/akdeniz-dunya-devriminin-yeni-havzasi/libyada-ic-savas-arap-devriminde-bir-sapma>, 24 Şubat 2011.

başkanlığa seçilmesi, hatta bir saman alevi gibi kalmış olsa da HDP'nin 7 Haziran 2015 seçim zaferi, bütün bunlar halkın devrimci atılımdan elde edemediği zaferi sandıklarda aradığının açık göstergesiydi.⁴ Bu arada, 2011-2013 arasının isyan ve devrim rüzgârı aralıklarla bazı ülkelerde bir alt ezgi olarak zaman zaman yüzeye çıkıyordu: 2016 yılında Fransa'da el Khomry adıyla anılan İş Yasası'na karşı yaşanan büyük grev ve eylemler dalgası ve "Gece Ayakta" olarak bilinen Gezi Parkı benzeri canlanma ile 2016-2017'de Güney Kore'de hırsız bir sağcı Cumhurbaşkanı'na karşı milyonların haftalarca meydanları doldurması ve sonunda başkanı hem devirmesi hem hapse göndermesi, bu mücadeleliliğin en ileri örnekleriydi. Ama bir bütün olarak bakıldığında, 2014-2017 arası, bir önceki dönemin devrimci atılımının gerilediği bir dönem oldu.

2018, o yılın sonunda ona verdiğimiz adla, "rüzgârın döndüğü yıl" oldu.⁵ 2018, 12 ayda 12 halk isyanına tanık olmuştu (İran, Tunus, Romanya, Slovakya, Nikaragua, Ermenistan, Irak, Ürdün, Haiti, Fransa, Sudan, Macaristan). "Rüzgârın dönüşü"yle kast ettiğimiz buydu. Bunu yeni bir kitle mücadeleleri dalgası olarak selamlıyorduk.

2019, sadece bu listeye başkalarını katmadı (Zimbabve, Çek Cumhuriyeti, Porto Riko vb.). Bundan çok daha önemlisi, biri 2018'in sonunda başlayan, öteki ise Şubat'ta harekete geçen iki halk isyanının kısa süre içinde birer devrime dönüşmesine tanık oldu: Sudan ve Cezayir. Bu, nitel bir sıçramadır. Artık "rüzgârın dönüşü"nden değil, devrimin yeniden sahneye çıkışından söz etmemiz gerekiyor. Sudan ve Cezayir devrimlerinin Arap dünyasında 2018 ve 2019 yıllarında yaşanan büyük halk kalkışmaları (Tunus, Irak, Ürdün) ve bir başka (Arap olmayan) Ortadoğu ülkesinde (İran) çok uzun süren bir isyan ve grev dalgası ile aynı döneme rastladığı hesaba katılırsa, etkilerinin dalga dalga yayılması ihtimalini de göz önüne almalıyız.⁶

Bu tablo bizim açımızdan bir noktayı yeniden vurgulamayı gerektiriyor. Türkiye'de laiklik konusundaki haklı kaygılar dolayısıyla yaygın olan, ama kabul edilemeyecek bir oryantalizmle malûl bir görüş bir kez daha yalanlanmış oluyor:

4 HDP'nin 7 Haziran zaferinin bu listeye dâhil edilmesi şaşırtmasın. Biz 7 Haziran'ı Kürt hareketinin bazı sosyalistlerle başarılı bir şekilde birleşme taktiğine değil, en baştan Gezi dönemi halk isyanı ile ondan bir yıl sonra gerçekleşen Kobani serhıldanının yarattığı toplumsal sarsıntılara bağladık.

5 Bkz. Sungur Savran, "2018: Dünya Devriminin Üçüncü Dalgasının Yeniden Yükseliş Yılı", <https://gercekgazetesi.net/uluslararasi/2018-dunya-devriminin-ucuncu-dalgasinin-yeniden-yukselis-yili>.

6 Arap devriminin iki kuşağı arasındaki ilişki bazen traji-komik olaylara da yol açıyor. Haziran ayında Mısır'da düzenlenen Afrika Futbol Kupası esnasında bir Cezayirli genç seyirci Mısır polisince gözaltına alındıktan sonra ancak ertesi gün Cezayir Büyükelçiliği'nin çabasıyla kurtarılabilirdi. Nedeni şuydu: Cezayirli genç, ülkesindeki devrimin heyecanı içinde Kahire'de stada "Hepsi gitsin!" pankartıyla gelmişti. Mısır devrimini zorla bastırılmış el Sisi yönetiminin böyle bir pankarta tahammül etmesini beklemek elbette mümkün değil! (Haber *Lutte Ouvrière* dergisinden alınmıştır, 28 Haziran 2019, s. 9.)

Müslüman ülkelerin çok çeşitli nedenlerle devrimden ve sosyal mücadelelerden uzak duracağı önyargısı. 21. yüzyıl devriminin öncüsü Arap halkları, bu önyargıyı paramparça etmiştir. Üstelik Tunus ve Mısır'da devrim olduğunun inkârına dayanak olan, bütünüyle uydurma “Amerikan dizaynı” teorisi Sudan ve Cezayir’de söz konusu bile olamaz.

Birinci dalga Arap devrimini “Amerikan dizaynı” olarak niteleyen teoriye göre, ABD Ortadoğu’yu İslamcı harekete teslim etmek istiyordu. Gerçekle en ufak bir ilişkisi olmayan bir iddiaydı bu.⁷ Ama buna en azından inanılabilirlik sağlayan bir olgu vardı: Müslüman Kardeşler (bundan böyle İhvan olarak anacağız) adlı uluslararası hareket her iki ülkede de (Tunus’ta Ennahda adlı bir parti, İhvan’a yakın davranıyordu) devrim sonrası, devrimde hiçbir katkısı olmamakla birlikte,⁸ yalnızca diktatörlük döneminde bu ülkelerde en güçlü ve en zengin örgütlü muhalefet olduğu için, güçleniyor, hatta seçimleri kazanıyordu. (Devrimci kamp her iki ülkede de bu hareketlere karşıydı, ama körleri oynamak isteyenler için ne beis!)

Oysa bugün Sudan’da devrimin devirdiği Ömer el Beşir yönetimi tam da İhvan’ın iktidarı olmuştur! Yani İslamcılar ve en önemlisi İhvan karşı devrim kampındadır. Sudan devrimi bu bakımdan her türlü kuşkudan aridir. Cezayir devriminde ise, altı aylık gelişmesi içinde İslamcı hareketlerden en ufak bir iz görülmemiştir. (Cezayir’in İslamcılarının yükselişi dolayısıyla 1990’lı yıllarda yaşadığı iç savaşa aşağıda değineceğiz.) Zaten bu aşamada Arap devriminin düşmanları, biraz da bu durumun sonucunda, bütünüyle sessiz duruyorlar. Arap devriminin ikinci dalgası ilki gibi saldırılara maruz kalmıyor.

Sudan ve Cezayir devrimlerinin anlamının Arap devriminin çok ötesine taşıdığı, dünya çapında devrimin üçüncü dalgasının yeniden yükselişinin ifadesi olduğu tartışma götürmez. Biz bu yazıda bunu belirterek geçmek istiyoruz. Amacımız dünya durumunun taşıdığı devrimci potansiyelleri, bunların ne ölçüde güncelleştğini,

⁷ Bu konuda bizim söylediklerimizi doğrulayan birkaç yeni kaynak öneriyoruz: Michael J. McNeal & Amentahru Wahlrab (der.), *US Approaches to the Arab Uprisings: International Relations and Democracy Promotion*, Londra: I.B.Tauris, 2018. Sorunun birçok değişik yanına farklı yazarların değindiği bu kitapta özellikle editörlerin giriş yazısı tavsiye edilir: “Introduction: Contesting the Dominant Narratives of the Arab Spring”. Öteki kaynak ise şudur: Alain Gresh, “Egypte. Obama ce ‘lackey’ des Frères musulmans”, *Orient XXI*, <https://orientxxi.info/lu-vu-entendu/egypte-obama-ce-laquais-des-freres-musulmans>, 2615. Yazının İngilizce çevirisi için bkz. <https://orientxxi.info/magazine/barack-obama-lackey-of-egypt-s-muslim-brotherhood>, 2623.

⁸ Yukarıdaki kaynaklar emperyalizmin Arap devrimine yönelik politikalarıyla ilgili. Bir de işin İhvan’ın devrimlerdeki rolü ile ilgili yönü var. Tunus devrimi için yapılmış bir literatür taramasında (Jan-Erik Refle, “Literature Review – The Causes of the 2010-2011 Uprisings in Tunisia”, Université de Lausanne, GREC) yer alan şu cümle önemlidir: “...En Nahda Binali döneminde yasak olmakla birlikte başlangıçta ayaklanmada hiç rol oynamadı, ancak daha sonra önem kazandı” (s. 6). Aynı şey Mısır’da İhvan için de kelimesi kelimesine geçerlidir.

başka coğrafyalarda (mesela Sarı Yelekliler Fransası'nda veya Haiti gibi devrime çok yaklaşmış bir Latin Amerika ülkesinde) ne tür kıvılcıklar çıktığını, bir bütün olarak dünyanın devrimci patlamalara gebe olup olmadığını tartışmak değil. Bu yazıda, **amacımız, Sudan ve Cezayir devrimlerini irdeleyerek 21. yüzyılın devrimleri konusunda dersler çıkarmak**. Bu çabayı yer yer daha önce Tunus ve özellikle de Mısır devrimlerinden çıkartmaya çalıştığımız derslerle güçlendirmeye çalışacağız. Elbette her ülkenin devriminin kendine özgü birçok yanı var. Ama 21. yüzyıl başlarında en azından dört ülkede yaşanan devrimlerde görülen bazı ortak yanlardan bütün dünyanın devrimcilerinin öğreneceği şeyler mutlaka var. Ayrıca, bu dört ülkenin nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olduğu göz önüne alındığında ve bunların her birinin Türkiye ile farklı türden tarihi ilişkileri olduğu hesaba katıldığında, çıkarılacak derslerin geleceğin Türkiye devrimi açısından daha da anlamlı olacağını söylemek mümkün.

Aşağıda önce Sudan ve Cezayir devrimlerinin gelişme evrelerini ve bu yazının yazılmakta olduğu dönemde içinde buldukları durumu özetleyeceğiz. Bunun esas amacı, söz konusu devrimlerden ders çıkarma çabasında okuyucunun da bizimle birlikte ilerleyebilmesi için asgari bir bilgiye sahip olmasını sağlayabilmek. Bunu, bu devrimleri harekete geçiren sınıf güçleri ve başka türden aktörlerin incelenmesi izleyecek. Başka bir açıdan bakarsak, bunlar devrimlerin başarıya ulaşması yönünde etkiler yaratan faktörlerin incelenmesi olacak. Yazının ana odak noktası ise, daha önce Mısır devrimi için yapmış olduğumuz gibi, Arap devriminin sorunları olacak.⁹ Marksistlerin 21. yüzyılda yaşanan ve yaşanacak devrimlerde, kimi dünya çapında geçerli, kimi ise Müslüman çoğunluğa sahip ülkelerde görülen, devrimin önündeki engeller ve sorunlar konusunda mümkün olduğunca eleştirel bir bakış elde etmeleri, bugünkü yenilgilerden ve başarısızlıklardan yarın zaferler çıkarmanın yollarından biri olacaktır.

1. Sudan devriminin ihtişamı ve sefaleti

Sudan devrimi 2018 Aralık ayında bir halk isyanı olarak başladı, Şubat ayından itibaren gerçek anlamda bir devrime dönüştü. Devrime dönüşmesinde hem halk kitlelerinin izlediği önderliğin bir programa sahip olması, dolayısıyla halkın kendini bugünkü iktidara alternatif bir iktidar olarak görmesi ve göstermesi, hem de halkın isyanının gücünün 30 yıldır başta olan diktatör Ömer el Beşir'i ve onun iktidar sistemini sarsarak iktidar güçleri içinde çatlaklar ve çelişkiler yaratması rol oynadı. Dönüm noktası hemen kesin olarak saptanabilir. 22 Şubat 2019'da el Beşir Olağanüstü Hâl ilan edip eski hükümet yapısını dağıttığında rejimin ağır bir krizden geçmekte olduğu, iktidar sahiplerinin birbirine düştüğü ve halkın iktidarının görme

⁹ 1 No.lu dipnotunda sözü edilen kaynakların ikincisi, "Arap Devriminin Sorunları"nın doğrudan doğruya Mısır örneği üzerinden inceliyordu.

mesafesine girdiği anlaşılmıştı. Biz bu aşamada halk isyanının devrime dönüştüğünü tespit ettik.¹⁰

Halkın mücadelesi, bütünüyle ekonomik dürtülerle başlamıştı. Aralık 2018’de İMF’nin basıncıyla buğday ve benzinde sübvansiyon kaldırılınca, ekmek fiyatları eski fiyatının üç katına yükseldi. 2017’de yüzde 70’e ulaşan enflasyon karşısında zaten ezilen halk, ekmek fiyatı da böylesine ani bir artışla üç katına çıkınca sokaklara döküldü. Ülke derin bir krizle sarsılıyor, yüzlerce insan ekmek kuyruklarında bekliyor, otomobili olanlar benzin alabilmek için iki gece boyunca arabalarında yatıyordu.

Sudan 2011 yılında, uzun süren bir iç savaş sonrasında, ülkenin güneyi farklı bir devlet hâline gelerek ayrıralı beri ekonomik zorluklar yaşamaktadır, çünkü petrol geliri dörtte üç oranında düşmüştür. Buna dünya çapında yaşanmakta olan depresyonun etkileri eklendiğinde ülkenin son yıllarda neden derin bir krize girdiği anlaşılabilir.

Olaylar 19 Aralık’ta ülkenin kuzeyindeki Atbara kentinde başladı. Bu kent ta sömürge döneminden beri sosyal mücadelelerde ve işçi sınıfı örgütlenmesinde başı çekmiş, Sudan Komünist Partisi’nin etkisinin güçlü olduğu bir kentti. Demiryolu işçileri sınıf mücadelesinin başını çekiyordu. Bu yüzden de “al hadid wa el nar” (“çelik ve ateşten şehir”) olarak adlandırılmıştı. Buradan olaylar birkaç gün içinde bir orman yangını gibi, başkent Hartum ve Kızıl Deniz kıyısında bulunan önemli liman kenti Port Sudan’ın da aralarında bulunduğu 15 kente yayıldı. Gençlik, gösterilerin ana bileşenlerinden biri olduğu için hükümet derhal üniversiteleri, liseleri ve öğrenci yurtlarını kapattı. 25 Aralık’ta kitle Ömer el Beşir’in çekilmesi talebiyle iktidar partisi Ulusal Kongre Partisi’nin genel merkezine yürüdü. 9 Ocak’ta ise bu kez Omdurman’da bulunan (bu kent, başkent Hartum’u oluşturan üç kentten biridir) parlamento binasına yüründü. Daha bu aşamada bile Arap devriminin ana sloganı olan “Halk rejimin düşmesini istiyor!” (“Eş şaab yurid iskat ül nizam”) yaygın olarak atılıyordu. Buna daha kısa “*Taskut bas*” (“Düş gayri”) sloganı eşlik ediyordu.

Kitle hareketinin gücü karşısında rejimde çatlaklar belirdi. Güçlü Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Örgütü’nün (İngilizce baş harfleriyle NISS diye kısaltılıyor) başkanı, rejim içinde Ömer Beşir’in kuvvetli rakibi Salih Abdullah Kuş (Gosh) 22 Şubat Cuma günü Beşir’in görevden çekileceğini, zaten ülkenin başına üçüncü kez seçilebilmesi için gerekli olan anayasanın değiştirilmesi fikrinin ise rafa kaldırılacağını açıkladı. Aynı akşam, Ömer el Beşir rejimin önde gelenleri ile bir toplantı düzenleyerek görevine devam edeceğini, bir yıllık bir Olağanüstü Hâl ilan edildiğini, federal hükümetin feshedilmiş olduğunu, eyalet valilerinin görevinin ise askeri yet-

10 Bkz. Sungur Savran, “Sudan Devrimi”, 25 Şubat 2019, : <https://gercekgazetesi.net/uluslararası/sudan-devrimi>.

kililere devredileceğini ilan etti. Bunun Latin Amerika’da geliştirilmiş olan terminolojiyi kullanacak olursak, bir *auto-golpe* (kendi kendine darbe) anlamına geldiği ve *Sudan’da yaşanmakta olan tarihi önemde olaylarda yeni bir evreye girildiği açıktı*. Bu artık bir halk isyanı değildi: Halk isyanı, nesnel ve/veya öznel nedenlerle politik ve daha da belirgin olarak sosyal iktidar üzerinde iddiası olacak bir kapasiteye sahip değildir. Sudan olayları, bu aşamada, bir devrim karakteri kazanmıştı.

Ömer Beşir’in 22 Şubat günü ilan ettiği Olağanüstü Hâl, Sudan devrimini sındırmeye yetmedi. O günden sonra da Sudan halkı her fırsatta Ömer Beşir’in çekilmesi, onun başında olduğu rejimin yıkılması için eylemlere başvurdu. 23-24 Mart hafta sonu başkent Hartum’da ve dünyanın bazı başkentlerinde büyük gösteriler yapıldı. Devrimin önderi konumunda olan Sudan Meslekler Birliği, 27 Mart için halkı, en büyük kentten en küçük köye kadar bulunduğu her yerde sokağa çıkarak yürüyüş yapmaya ya da oturmaya çağırdı. Bu çağrı ciddi yankı buldu. 29 Mart Cumartesi günü ise, Hartum’u oluşturan üç kentten biri olan Omdurman’da El Merik Stadı büyük bir sürprize sahne oldu. Maçın başlamasından önce tribünlerde Sudan Meslekler Birliği’nin logosu açıldı, stat dakikalarca “*Taskut bas!*” (“Düş gayri!”) sloganıyla inledi.

28-29 Mart günleri (bazı kaynaklara göre iki değil üç gün boyunca) çok başarılı bir genel grev düzenlendi. Bu genel grev, mücadelenin dolaysız biçimde bir sınıf mücadelesine dönüşmesi potansiyelini taşıyordu. Hareket o güne kadar, işçi ve emekçiler mücadelede ağırlık taşısa da genel bir halk hareketi niteliğine sahipti. Şimdi sınıf mücadelesine özgü mücadele biçimleri gündeme geliyordu.

Bunu, 6 Nisan Cumartesi günü, bazı kaynakların belirttiğine göre bütün Sudan tarihinin gördüğü en büyük kitle gösterisi izledi. Ülkenin 18 eyaletinde halk sokaklara çıktı. Hartum’da ise Genelkurmay Başkanlığı’na yürüyüş çok büyük bir kitleyle gerçekleştirildi. Bir aşamada polis göz yaşartıcı gaz sıkılmış olsa da, kitle direndi ve Genelkurmay binasının önüne ulaştı. Ardından da o dev kitle Genelkurmay’ın önünde bir oturma eylemine başladı. Başkent dışındaki vilayetlerde de destek eylemleri düzenlendi. İşte bu büyük devrimci yükseliş ve genel grevin yarattığı korkudur ki Ömer el Beşir’in ve çevresinin hâkim sınıflarca ve emperyalizm tarafından harcanmasını gerekli hale getirmiştir. 11 Nisan sabahı çok erken saatlerde, devletin çeşitli baskı aygıtlarından dört komutan el Beşir’in rezidansına gitmiş, onu tutuklatarak hapse atmıştır. (El Beşir şimdilerde bir rüşvet davası dolayısıyla kafes içinde mahkemeye çıkartılıyor.)¹¹

11 Tek bir olayı konu edinen bu davada Beşir’in Suudi Arabistan’ın katil veliahtı Muhammed bin Salman’dan nakit olarak aldığı rüşvetin miktarı bile dudak uçuklatıcı: 351 milyon ABD doları, 6,7 milyon sterlin, 5,2 milyon avro ve 5 milyar Sudan sterlini (105 milyon dolar ediyor). Paranın 50 kilogramlık mısır unu çuvallarında saklandığının eklenmesi de Türkiye okuyucusu için ilginç olabilir. Bkz. <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/sudan-authorities-seize-al-bashir-cash-stash> Elbette böyle bilgilerin ortaya çıkması yararlıdır, ama bu, söz konusu davanın amacının

Türkiye’de bu olay bir “askeri darbe” olarak sunuldu. Bu, siyasete ve devrime formel bir bakış açısının bütün sorunlarını taşıyan bir yaklaşımdır. Kendisi zaten neredeyse askeri bir rejim olan Sudan rejimi, 22 Şubat Olağanüstü Hâl ilanından sonra daha da öyle olmuştu. Böyle bir rejime, seçilmiş bir hükümetin devrilmesinde anlam taşıyacak “askeri darbe” kavramıyla yaklaşmak son derecede soyut bir nitelemedir. Kaldı ki, hiçbir teşhis somut durumun analizinden bağımsız olarak yapılmamalıdır. Ömer el Beşir’i düşüren, devrimci kitlelerin muazzam mücadele dalgasıdır. Baskı aygıtlarının Beşir’e son fiskeyi vurması, bütünüyle onu günah keçisi olarak kullanıp rejimi muhafaza etmek amacını taşıyordu. Arap devriminin 2011’deki ilk günlerinden itibaren ABD yönetiminin yaygınlaştırdığı bir anlayışla Sudan rejimi de bir “düzenli geçiş” uygulamak istemiştir. Kitlelerin taleplerine görünürde cevap verirken askeri rejimi korumayı hedeflemiş, bu sayede hareketi massetmeyi umut etmiştir.

Ama burada en önemli noktaya geliyoruz: Kitle mücadeleyi bırakmadı, devrim durmadı. Halk, tarihte az görülmüş bir direnç ve azimle, 6 Nisan’da başlattığı oturma/işgal eylemini Haziran başına kadar devam ettirdi. İki ay boyunca iktidarın sivillere devredilmesini talep eden kitlelere 3 Haziran’da korkunç bir saldırı yapıldı, 100’den fazla gösterici öldürüldü, Genelkurmay önünde devam etmekte olan işgal ve çadırkent dağıtıldı. Haziran ayı mücadeleyi ayakta tutmak üzere gösterilen çabayla geçti. Ne var ki, “güvenlik güçleri” bütün gösterilere saldırıyor, halkın göz açmasına fırsat vermiyordu. Rejimin emriyle haberleşme kurumu interneti kesmiş, Sudan’ı bir ay boyunca internet servisinden yoksun bırakmıştı.

Beşir devrildiğinde iktidarı devralan Askeri Geçiş Konseyi, güya ülkeyi demokrasiye taşıyacaktı. Oysa halk rejimin toptan çekilmesini, ülkeyi sivil bir yönetimin seçime götürmesini talep ediyordu. Askeri Geçiş Konseyi ile devrimin önderliğini oluşturan Özgürlük ve Değişim İttifakı (şimdiki adı Özgürlük ve Değişim Güçleri) arasında iki aya yakın süre boyunca devam eden pazarlıklar, 3 Haziran’da baskı güçleri şiddete başvurup 100’den fazla insanı katledince sona erdi. Bu katliamı ülkenin Darfur bölgesinde korkunç işlere bulaşmış olan, o zamanlar Cancavid olarak anılan Çevik Destek Kuvvetleri’nin gerçekleştirmiş olduğu genel kabul görmekte.

Ama 30 Haziran’da halk yine yüz binleriyle, milyonlarıyla sokağa çıktı! Sadece başkent Hartum’da değil, başka vilayetlerde de. Kızıl Deniz limanı Port Sudan’da, el Ubeyd’de, Kassala’da ve nice başka şehirde. “Güvenlik güçleri” halka yine gazla saldırdı, yeri geldi gerçek kurşun kullandı. O gün, Ömer el Beşir’in iktidara el koymasına vesile olan askeri darbenin 30. yıldönümü idi. Gösteri bu yüzden o güne konulmuştu.

5 Temmuz’da iki taraf nihayet anlaşmaya vardı. 3 Haziran katliamı dolayısıyla

göz boyama olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz.

kesilmiş olan önceki müzakerelerde, iki taraf, hükümeti atayacak ve sivil demokratik bir yönetim tarzına geçişe nezaret edecek bir Egemenlik Konseyi kurulması üzerinde anlaşmaya varmış, ama bu konseyde hangi tarafın çoğunluğa sahip olacağı meselesinde ortak bir nokta bulamamıştı. Temmuz başında varılan anlaşmada, her iki tarafın da konseyde beşer üye ile temsil edilmesi, bir üyenin ise iki tarafın üzerinde mutabakat sağlayacağı biri olması kabul gördü. (Ağustos ayında Konsey üyeleri açıklandığında bunun Kıpti Hıristiyan bir kadın üye olduğu anlaşıldı.)

Bu anlaşmayı aşağıda devrimin sorunlarını ele alırken değerlendireceğiz. Yalnız Eylül başında devrimin geldiği yeri saptarken şu tespiti yapmalıyız: Devrim çıkmaza girmiştir. Geleceğin siyasi rejiminin temellerinin oluşturulmasında ordunun da rolü olacaktır. Bu ordu, Ömer el Beşir'in katil rejimini otuz yıl boyunca desteklemiş olan, Darfur'da birçok yorumcunun "soykırım" olarak anacağı kadar kitlesel bir katliamı gerçekleştiren, Güney Sudan ile çıkan iç savaşta iki milyona kadar yükselen bir ölüm tablosunu yaratan ve de 2000'li yıllarda ülkenin (Güney Sudan'ın 2011'de ayrılmasından sonra dörtte üçü yitirilen) petrolünden, şimdi ise çeşitli bölgelerde keşfedilen altınından nemalanan ordunun ta kendisidir! Ordunun üst kademesinin iktidar üzerindeki kontrolünden kendiliğinden vazgeçeceğini düşünmek için hiçbir neden yoktur.

Devrimin buraya neden ve nasıl geldiğini aşağıda deşereceğiz. Ama şunu söyleyerek bu bölüme son verelim: Sudan devrimi bugün, altı aylık ihtişamının hak etmediği bir sefaletle karşı karşıyadır!

2. İkinci Cezayir devrimi

Cezayir, 20. yüzyılda, Vietnam savaşının alevlenmesinden önce, sömürge halkları açısından, emperyalizme başkaldırının en parlak ve kahramanca örneğini vermiş ülkelerden biridir. Denebilir ki, Vietnam yenilgisi ABD için ne ise, Cezayir yenilgisi de Fransa için o olmuştur. Cezayir uzun yüzyıllar boyu Osmanlı toprağı olarak kaldıktan sonra 1830'da Fransız sömürgesi haline gelmiştir. Fransa Akdeniz'in ötesindeki kapı komşusu olan bu ülkeye hep kendi ülkesinin bir mütemmim cüzü, bir vilayeti olarak bakmıştır. 1954-1962 arasında süren Cezayir ulusal kurtuluş savaşı başladığında Cezayir'in Fransız kalması gerektiği, Fransa'daki bütün burjuva siyasi güçlerinin ortak inancı idi. Savaş bittiğinde ortaya çıkan sonuç, Cezayir'in bağımsızlığı, Fransız emperyalizmi ve burjuvazisi için gerçek bir travma olacaktır.

Cezayir savaşına bir de kısmi bir sosyal devrim eşlik etmiştir. Fransız emperyalizmi Cezayir'i bütünüyle kendi toprağı olarak gördüğü için Cezayir toplumuna hâkim olan üretim ilişkileri içinde Fransızların (ve ikinci derecede öteki Avrupalı Akdeniz ülkelerinin yurttaşlarının) çok yerleşik bir rolü vardı. Cezayir'in yerli halkı mülksüzleştirilmiş, verimli toprakların büyük bölümü buraya 19. yüzyıldan itibaren yerleşmiş Avrupalı kolonların (yerleşimcilerin) eline geçmiş, buralarda büyük

çiftlik, bağ ve şarapçılık kuruluşları oluşmuştu. Sanayi olarak ne varsa onda ve perakende ticaret ağında da Fransızlar ve diğerleri hâkimdi. Bağımsızlık mücadelesine önderlik eden FLN (Ulusal Kurtuluş Cephesi), savaşın yitirilmesiyle birlikte Cezayir’den kaçan Fransızlardan ve diğer kapitalistlerden kalan bu çiftlik ve işletmeleri kamulaştırıyor ve özyönetim deneyimlerine de yer veriyordu. 1960’lı ve 70’li yıllarda oldukça popüler olan “Arap sosyalizmi” kavramlaştırması, Nasır’dan Kaddafi’ye, Baas’tan Sudan’da Numeyri’ye birçok ülkede kamulaştırmanın ve yeni yatırımların çoğunun kamu sektöründe yoğunlaşmasının önemi dolayısıyla kullanılıyordu (tabii bu sadece bir devlet kapitalizmiydi, Türkiye’nin 1930’lu yıllardaki deneyimini düşünmek yeter). Ama buna en çok yakışan (Güney Yemen’in dışında) devriminin radikalizmi içinde emekçilere de özyönetim türü haklar tanıyan Cezayir’di. Ne var ki, bu kısa sürecek bir bahar olacaktı. Hareketin sola açık önderi Bin Bella, 1965’te Bumedyen önderliğindeki bir darbe ile devrildikten sonra özyönetim deneyimleri de çürümeye bırakılacaktı.

Cezayir halkı, en genç kuşaklar dâhil bağımsızlık savaşının şanını hâlâ yaşatmakta, devrimci heyecanını hep o dönemin fedakâr (en az bir milyon Cezayirli’yi öldürmüştür Fransız emperyalizmi!) ve onurlu mücadelesinin ruhuna bağlamakta. Elbette savaşın bitişinden bu yana 57 yıl geçtiği için savaşta çarpışanların pek azı hayattadır. Ama bağımsızlık savaşının “mücadele”lerinden birinin, 84 yaşındaki Cemile Buhired’in gösterilerin ikinci haftasında aralarına katılması, çoğunluğu genç göstericiler arasında muazzam bir heyecan yaratıyordu. Bunun hemen ardından Ulusal Mücahitler Örgütü (Organisation Nationale des Moudjahidine) adını taşıyan ve bugüne kadar rejimin yanında yer almış olan kuruluşun halk hareketine desteğini açıklaması, büyük bir moral destek olarak görülmüştür. Nihayet, yazın orta yerinde, sıcak ve Ramazan dolayısıyla hareketin bir ölçüde nefesinin kesilmiş olduğu bir dönemde yapılan 5 Temmuz gösterilerinin en kalabalık ve en canlı eylemlerden biri olması da bundandır. Çünkü o gün, Cezayir’in Fransa’dan 1962’de bağımsızlığını aldığı günün yıldönümüdür. Bayramdır.

Bugün yaşanmakta olan, ikinci Cezayir devrimidir. Şubat ayı sonunda bir Cuma günü cami çıkışında kitlelerin kendiliğinden yürüyüşe geçmeleriyle başlamıştır. O günden bu yana altı ayı aşkın bir süredir, her Cuma namazından sonra büyük yürüyüşler yapılmakta, her Salı ise öğrenciler (lise ve üniversite) kendi yürüyüşlerini düzenlemektedir. Toplum neredeyse bütünüyle büyük bir mayalanma yaşamakta, bağımsızlık savaşından sonra yerleşen siyasi sistemi toptan değiştirme yolunda bir irade göstermektedir.

Cezayirlilerin Hirak (yani hareket) olarak andığı mücadele, 1999’dan beri, her beş senede bir yapılan her seçimi “kazanan”, yani 20 yıldır iktidarda bulunan devlet başkanı Abdülaziz Buteflika’nın beşinci kez aday olmasını engellemek amacıyla başlatıldı. İkinci Cuma olan 1 Mart’ı izleyen Cumartesi ve Pazar günü yüz binlerce

göstericinin katılımıyla devam etti. Gösteriler Pazar günü gecenin geç saatlerine kadar sürdü. O tarihte başkent Cezayir’de günün herhangi bir anında gösteri yapmanın yasak olduğu (o aşamada başkent haricinde sadece Çarşamba günleri gösteri izni vardı, şimdi tabii bütün yasaklar delik deşik olmuş durumda!) ve en az 20 yıldır herhangi bir gece gösterisi yapılmadığı göz önüne alındığında, gösterilerin daha baştan olağanüstü bir karakter taşıdığı anlaşılabilir.

Sömürgeciliğe karşı verilmiş olan savaşa eşlik eden radikal mülkiyet biçimlerine rağmen, Cezayir, on yıllar süren bir gelişme içinde, başka pek çok Arap ülkesi gibi petrol ve doğal gaz gelirine bağımlı rantıye bir devlet haline geldi. Yaygın bir yolsuzluk şebekesi, sivil bürokrasi ve yükselen bir burjuva sınıfının yanı sıra, siyasi olarak toplumdaki en güçlü aktör olan subay kadroları arasında da kök saldı. Yüksek rütbeli subaylar emekliliklerinde ikinci bir mesleğe intisap ediyordu: kapitalist patronluğa. Bunlar, Fransa’ya karşı savaşın ve devrimin öncü örgütü FLN’in ardına gizlendiler, devrimin zaferinden beridir bu nedenle iktidardalar. Ülke, “kanlı on yıl” olarak anılan 1990’lı yıllarda, rejim ile kökten dinci İslamcılar arasında ancak “kirli savaş” olarak anılabilecek bir silahlı çatışma yaşadı. Savaştan galip çıkan rejim için, bağımsızlık savaşının hayatta kalan son kahramanlarından biri olan Buteflika kitlelere sunmak için uygun bir figürdü; rejimin ardında yer alan güçler ve sınıflar ittifakı, onun şöhretinin arkasına saklanırken ceplerini doldurmaya devam edeceklendi.

Bu rejim, 1962’den bu yana iktidara tutunmak için devrimin şanını kendine sermaye edinen birtakım eski kurtlardan oluşuyor. Buteflika’nın kendisi iş göremez hale geldiğinden beri gerçekte kardeşi Said Buteflika ve onunla birlikte silahlı kuvvetlerin başı General Kayid Salih’in ipleri elinde tuttuğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Bununla beraber, daha önemlisi perde arkasından hüküm süren koskoca bir sosyal sınıf ve katmanlar ittifakıdır. Başta, politik olarak çok güçlü ve ekonomik yozlaşmaya bulaşmış silahlı kuvvetler olmak üzere yüksek kademe sivil bürokrasiyi de içeren bu blok, ülkenin sahip olduğu bol miktarda doğal gaz ve petrolün ürettiği muazzam zenginliğin tadını çıkaran tüm bu katmanları bir araya getirir. Bunların arasında 2000 yılında, mevcut rejim ile İslamcı kökten dinciler arasındaki iç savaşın sonunda kurulan ve o günden beri rejimin ve Buteflika kabilesinin bitmek bilmez iktidarının sadık bir destekçisi olan, güçlü iş adamları örgütü Forum des chefs d’entreprises (FCE-Girişimciler Forumu) var. Yanı sıra, bir dizi başka kurumla birlikte rejimin resmi sendika konfederasyonu olan UGTA (Union Générale des Travailleurs Algériens-Cezayir Genel İşçi Konfederasyonu) da devrim başlayana kadar rejime hep sadık kalmıştır.

Ne var ki, 20 yıla yakın kazasız belasız sürdürülen bu düzen son dönemde iki faktör dolayısıyla teklemeğe başladı. Bunlardan biri Buteflika’yı devlet başkanı olarak halka kabul ettirmenin çok güç hale gelmesiydi: 2013’te felç geçirerek te-

kerlekli sandalyede yaşamaya başlayan devlet başkanı, konuşamıyordu bile! İkinci- si, Cezayir'in ekonomik gelişme modelinin çıkmaza girmesiydi: Cezayir, komşusu Libya'nın da yaptığı gibi, belli başlı kamu hizmetlerinde devlet harcamalarında cömertlik yoluyla kitlelerin tepkisini yatıştırmaktaydı. Ülke, dünya görüşü ve yaşam tarzı açısından, hidrokarbür geliri olan öteki Arap ülkeleri ile kıyaslanamayacak ölçüde moderndir. Bütün bunlar, son yıllarda petrol fiyatlarının düşmesiyle sarsıntıya girdi. Cezayir ekonomisi korkunç bir kriz içinde. Ekonomik kriz, nüfusun yüzde 50'si gibi muazzam bir oranını oluşturan 30 yaşın altındaki gençler arasında, yaygın olarak uyuşturucu kullanımına ve Fransa kıyılarına ulaşip bir yaşam kurmak için ölümcül göç girişimlerinin yaygınlaşmasına yol açmakta. Dolayısıyla bu aynı zamanda Üçüncü Büyük Depresyon'un doğrudan türünü olan ulusal bir kriz.

Hirak, ilk başta Buteflika'nın adaylığını engellemek üzere yola çıkmış olsa da göz açıp kapayana kadar, Buteflika'nın paravanı olarak iş gördüğü bütün düzenin, Hirak'ın deyimiyle bütün "çete"nin, iktidardan pay alan herkesin (yaygın sloganlardan biri "Dégage tous!", yani "Hepsi gitsin!"dir) tasfiye edilmesini temel hedefi haline getirdi. Düzenin bunun karşısına çıkardığı her adımı reddetti. Rejimle işbirliği yapmış herkesin çekilmesini ve rejimin bel kemiğini oluşturan askerinin de siyasetten çekilmesini ısrarla talep etti. Talep bir "sivil devlet" idi, yani hem laik, hem de ordunun müdahalesinden kurtarılmış bir devlet. Böylece halk iktidara kendini aday gösteriyordu. Bu, bütün sorunlarına rağmen, en azından bir politik devrim programıydı.

Düzen bu radikal talebe belirli tavizlerle cevap vererek Hirak'ı eritmeye çalıştı. Başlangıçta (aslında mektup falan yazmaktan aciz olan) Buteflika'nın iki mektubu kılığında Buteflika klanı (muhtemelen kardeşi Said) önce (kısaltılacak) bir 5. dönemde yeni bir anayasa için Hirak'ın katılımını vadetti. İkinci mektupla ise seçimleri erteledi, Buteflika yönetiminde anayasal değişiklikler yapıldıktan sonra seçim önerdi. Yapılan şeydu: Cezayir halkı Buteflika'yı 5. dönem cumhurbaşkanlığından men etmiş, Buteflika kitlelerin gücü tarihi boyutlar kazanınca taviz verir gibi yaparak bu sefer seçimsiz olarak başta kalmaya gözünü dikmişti!

Cezayir isyanı burada ilk büyük sınavıyla karşı karşıya kaldı geçti. Bu devrim hırsızlığına karşı halk "sistem"i devirmekte ısrar ederek sınavdan geçecektir. Derhal bir dizi şehirde (başkent Cezayir, Becaya, Konstantin, Maskara, Tizi Uzu, Buira ve başka kentlerde) "4. dönemin uzatılmasına hayır!" gösterileri başladı. Bu dönemde bir de 10 Mart günü başarılı bir genel grev yapıldı. Ülke çapında tek günlük ilan edilen grev, Becaya kentinde iki gün sürdü. Burada ülkenin petrol şirketi olan Sonatrach'ın işçileri ayağa kalkmıştı. Sık sık tekrarlanan slogan "Çeteler gitmeden seçim yok!"tu. Buteflika'yla bağlantılı herhangi bir formülün artık kabul görmeyeceği anlaşılıyordu.

Bunun üzerine iktidarın asıl yüzü ortaya çıktı. Genelkurmay Başkanı Kayid Sa-

lih, Buteflika'yı, anayasanın ülkeyi yönetemeyecek duruma düşen cumhurbaşkanının görevden alınmasına ilişkin 102. maddesi uyarınca uzaklaştırmaya yöneldi. Bu maddeye göre devlet başkanı ölür ya da görevini yapamayacak duruma gelirse, senato başkanı en fazla üç ay onun yerini alıyor. Buteflika görevden Nisan başında ayrıldı. Seçim Temmuz başında yapılacaktı. Temmuz'un 9'unda ise cumhurbaşkanı vekili Binsalih'in görev süresi anayasaya göre dolacaktı.

Aynen Buteflika'nın ilk önerisi gibi bu da "tamam yeni bir rejim için tartışma yapılsın, ama biz başta olalım" demektir. Yani taviz-kontrol ikilisine devam. Halk buna altıncı Cuma olan 29 Mart'ta gösterilerin başlangıcından bu yana en kalabalık şekilde sokaklara çıkarak cevap verdi! "Sistem defol!" sloganı aynı zamanda genelkurmay başkanına "Kayid Salih, sen de defol!" anlamına geliyordu!

Arap devriminin ikinci kuşağı ilk büyük zaferini kazanmıştı! (O aşamada Sudan diktatörü Ömer Beşir daha görevinden alınmamıştı. O 11 Nisan'da hapse yollanacaktır.) Altı hafta boyunca her Cuma günü milyonlarıyla hürriyet uğruna sokaklara çıkan Cezayir halkı, 20 yıldır cumhurbaşkanlığı koltuğunu işgal eden, bir ayağı çukurda Abdülaziz Buteflika'yı devirmişti.

Ama halk bu zaferiyle yetinmedi. "Dégage tous!" (hepsi gitsin) şiarına sadık kaldı. "Üç B'yi kovalım!" dedi. Biri Binsalih'ti üç B'nin, biri Buteflika'nın gitmeden önce atadığı Başbakan Bedevi, biri de Devlet Şûrası (bir nevi Danıştay) başkanı Belaz. Bunlardan sonuncusu istifa etmiş bulunuyor. Ama ilk ikisi hâlâ görevde! Binsalih kendi görevinin üç aylık anayasal süresini, bu satırların kaleme alındığı sırada iki ay aşmış durumda! Bedevi ise kendisini atayan cumhurbaşkanının devrilmesinden beş ay sonra hâlâ ne yetkiyle olduğu belli olmayan bir şekilde başbakan. Çünkü aslında bu şahsiyetlerin ve eski düzenin bütün siyasi ve yargı kurumlarının ardında ülkeyi yöneten, Genelkurmay Başkanı ve Adalet Bakanı yardımcısı Kayid Salih. Yani ordu!

Kısacası, durum aslında 11 Nisan'da Ömer Beşir'in devrilmesinden sonra Sudan'da ortaya çıkan durumla tam bir paralellik gösteriyor. Silahlı kuvvetler (Sudan'da daha parçalı bir yapı var, orada Hamidi'nin Çevik Destek Kuvvetleri ve NISS ordudan ayrı birer güç), halkın nefretini çeken eski siyasi lideri bertaraf ediyor. Bazı göstermelik davalar açılıyor. Ama bunun dışında eski düzenin, özellikle de ekonomik düzenin muhafazası öncelik olarak duruyor. Aradaki tek önemli fark, Beşir'in sağlıklı olduğu için yargılanması, Buteflika'nın ise mefluç bir ihtiyar olduğu için yargılanmasından kaçınılması.

Ama Kayid Salih bir Buteflika'yı yargılayamamanın acısını öteki Buteflika'yı içeri tıkararak çıkarıyor. Bu, son yıllarda ağabeyi Abdülaziz'i seçtirdikten sonra onu perde arkasından yöneten Said Buteflika. Yani aslında burada da gerçek lider yargılanıyor. Aslında şu anda Cezayir'de eski düzenin ekonomik ilişkilerinin muhafaza ediliyor olduğunu söylemekle bir bakıma doğru bir yargı veriyor, ama bir bakı-

ma da durumu abartmış oluyoruz. Çünkü eski rejimde palazlanan sayısız insan şu anda parmaklıklar arkasında. Bir kısmının yargılanmasına başlanıyor. Bunlar arasında çarpıcı isimler var. Cezayir'in en zengin kapitalisti İssad Rebrab, Cezayir'in TÜSİAD'ı FCE'nin başkanı Ali Haddad, ülkenin en zengin ailelerinden Kuninef kardeşler, hep içeride. Said Buteflika ile birlikte eski dönemde ipleri çekenlerden Tevfik et Tartag içeride. Eski başbakanlardan, ayrıca iktidar ortaklarından RND partisinin genel sekreteri Ahmet Uyahya ve yine eski başbakanlardan Abdülmelik Sellal içeride. Eski bakanlardan parti başkanlığı yapmış olan birtakım şahsiyetler, FLN eski başkanı, diğer iktidar ortağı partilerin eski başkanları içeride. “Cambaza bakın” diyerek dikkati başkalarının üzerine toplamaya çalışırken yakayı ele veren, istihbarat örgütü DGSN başkanı da içeride.

Bütün bunlar halka verilmiş bir taviz olarak da görülebilir. Devrimin, birtakım güçlü politikacıları ve kapitalistleri hapse atırma başarısı küçümsenecek bir şey değildir. Ama (aynı şeyi Ömer Beşir için de düşünmek mümkün) Mısır diktatörü Hüsnü Mübarek de devrim tarafından görevden alındıktan sonra kafes içinde mahkemeye çıkartılmıştı. Şimdi o ve iki oğlu ellerini kollarını sallayarak dolaşıyorlar, sermayelerine sermaye katıyorlar. Aynı şey Cezayir'de de mümkün. Devrimin soluğu kesilirse bütün yargılananlar kurtulabilir. Kaldı ki bunlar buzdağının tepesidir sadece. Arkada, eski rejimden yararlanan koskoca toplumsal grup ve katmanlar vardır.

Kayid Salih'in öteki stratejik atağı da Sudan'da olan biteni hatırlatıyor. Cumhurbaşkanı Binsalih aracılığıyla bir heyet kurdurdu. Bunun adı Ulusal Diyalog ve Arabuluculuk Mercii (Instance Nationale de Négociation et Médiation). Mercii'nin görevi, görünürde bütün topluma, özellikle “Sivil Toplum Örgütleri”ne (terim bizde de zaman zaman yapıldığı gibi, suistimale uğrayarak sendika ve siyasi partileri de kapsayacak biçimde kullanılıyor) ve çeşitli “şahsiyetler”e danışarak bir ortak yol bulmak. Esas görevi ise ordunun uygun bulunduğu çözümü “ortak çözüm” olarak sunmak. Ordunun çözümü ile halkın çözümü arasındaki farkı çok yalın olarak ifade etmek mümkün. Ordu, seçimlerin bir an önce yapılmasını ve böylece devrimin seçim süreci içinde eritilmesini hedefliyor. Hirak'ın bildiğimiz kadarıyla bütününün tercihi ise mutlaka bir geçiş dönemi olması ve bunun eski rejimin kurumları ve şahsiyetleri (elbette Kayid Salih de) yetkilerini devrettikten sonra yaşanması. Yani zamanlama esas farklılaşma kriteri. Hirak'ın kendisi içinde geçiş döneminin nasıl düzenleneceği konusunda epey bir ayrılık var, ama şu ilkede bildiğimiz kadarıyla herkes birleşiyor: Yeni bir rejim kurulacaksa, bunun kuralları ve kurumlarının eski rejim ve ordu tarafından değil halk tarafından belirlenmesi gerekiyor. Bu da derhal düzenlenecek seçimleri Hirak açısından kabul edilemez hale getiriyor.

İşte Mercii'nin rolü, Kayid Salih ile ordunun tercihini halkın tercihi gibi göstermek! Yani Mercii de Sudan'daki gibi devrim ile karşı devrim arasında bir anlaşma

mecrası olarak kurulmuş durumda. Ancak bunun ötesinde durumlar farklılaşıyor. Sudan’da bir geçiş dönemi ilke olarak her iki tarafta da kabul görüyor. Cezayir’de ise ordu geçiş dönemini kabul etmiyor, bir an önce seçim yapılmasıyla “kargaşa”nın sona ermesini istiyor.

Hirak Ramazan ayında bir ölçüde duraladı, yazın sıcakları bastırınca da biraz zayıfladı. Akdeniz’in güney kıyısında bir ülkeden söz ediyoruz. Sıcaklık Temmuz ve Ağustos aylarında 30 derecenin altına hiç inmiyor, zaman zaman 40’ın üzerine çıkıyor, ortalama ise 35 derece dolayında. Üstelik okullar tatil. Dolayısıyla görece bir durgunluk gayet olağan. Ama bu yalnızca görece bir durgunluk, çünkü ne Cumaları ne de (öğrencilerin seferber olduğu) Salıları gösteriler tükenmedi. Üstelik, şimdilerde meydanlara geri dönüş açıkça hissediliyor. Öğrenciler yazın sayıca daha az olduklarından dolayı daha kısa bir güzergâh seçmişlerdi. Şimdi Eylül ayının ilk Salısı olan 3 Eylül’de eski güzergâhlarına başarıyla ve bahardaki kadar güçlü bir kitleyle dönmüş durumdalar. Bilek güreşi asıl şimdi başlıyor.

Ara taksim: Enternasyonalizmin riskli dünyası

Devrimin her iki ülkede nasıl yaşandığını gördükten ve bugün geldikleri yeri saptadıktan sonra, şimdi bu devrimlerin dinamiklerini soğukkanlı biçimde değerlendirmeye geçebiliriz. Bunu yaparken iki ülkeyi bir arada ele alacak, bazen birinden, bazen ötekenden, çoğu zaman da ikisinden birden olgulara ve örneklerle başvuracağız. Bu tartışmaya zaman zaman daha önce yaşanmış olan Mısır ve Tunus deneyimlerinden dersler de katacağız. Amacımız, giriş bölümünde belirttiğimiz gibi, bu devrimlerin özelliklerinden, en çok da ortak özelliklerinden, hem dünya ölçeğinde, hem de bizim gibi nüfusu çoğunlukla Müslüman olan ülkelere dair dersler çıkarmak, özellikle Türkiye devrimi tarih sahnesine çıktığında doğru tutum alabilmek için nelere dikkat etmek gerektiğini saptamaya çalışmak. Bu bölümü izleyen 4. bölümde ise bu devrimlerin karşılaştığı ciddi sorunları ele alacağız.

Bu tartışmaya girmeden önce düşmemiz gereken bir kayıt var: Burada incelenen iki ülkeyi (ve arka planda hep aklımızda olacak olan Mısır ve Tunus’u) ancak uzaktan tanıyoruz. Bu toplumların uzmanı falan da değiliz. Hata yapmamız olasılığı, sadece kendi memleketimiz Türkiye’ye göre değil, bazı Avrupa ve Latin Amerika ülkeleri ya da ABD gibi, geçmişten beri daha yakından tanıdığımız ve izlediğimiz ülkelere göre bile daha yüksek. Ancak enternasyonalizm, doğası gereği, böyle riskler almayı gerektiriyor. Farklı ülkelerin Marksistleri arasında fikir alışverişi ve çarpaz aşılama ancak böyle gerçekleşebilir. Üstelik, devrimler yükselirken Marksizmin hâlâ bütün dünyada düşük bir tempoda geliştiği günümüzde, Marksizmi bir devrim kılavuzu haline getirmiş herkesin elinden geldiğince kendi ülkesi dışında da analiz ve politika belirleme süreçlerinin tartışılmasına katılması bir görevdir.

Dolayısıyla, risk alıyoruz ve almaya değer olduğunu düşünüyoruz. Başka ülke-

lerin devrimci süreçlerinin tartışılmasına girişen Marksistler, yaptıkları işi ciddiyetle, olgulara saygı göstererek ve ezbercilikten, şematizmden ve tekrarlana tekrarlana içi boşalmış kalıplardan uzak durarak yaptıkları takdirde, bunun bütün diğer ülkelerin Marksistlerine yararı vardır. Proletarya enternasyonalizmi için hiçbir mesele “iç mesele” değildir, “başkaları karışmasın” denemez. Yarın Sudan’ın, Cezayir’in, Fransa’nın ya da Arjantin’in Marksistleri Türkiye’nin analizine girer ve doğru olduğuna inandıkları politikaları bu toprakların Marksistlerine iletirlerse biz bundan ancak yararlanabiliriz. Ciddi ve ezbercilikten uzak olduğu ölçüde, yanlış olsa bile yararlanırız.

Artık konumuza girebiliriz. Sorunlara ve derslere geçmeden, her iki devrimin de hangi toplumsal dinamiklere yaslandığını bir miktar tartışmamız yararlı olacaktır.

3. Devrimin dinamikleri

Sınıf dinamikleri taşımayan hiçbir devrim gerçek anlamıyla başarıya kavuşmaz. (Tersi doğru değildir elbette: Çok sağlam sınıf dinamiklerine sahip olan devrimler dahi başarısız olabilir.) Çağımızda, bir devrimin zafere ulaşması için, diğer sınıf ve katmanların veya ezilen grupların rolü ne olursa olsun, mutlaka işçi ve emekçi sınıflara da yaslanması gerekir. Arap devriminin birinci raundu (2011-2013 dönemi devrimleri) için bu devrimlerin en ilerileri örneklerinde bile işçi sınıfının bir rol oynamadığını, bu yüzden bunlardan fazla bir şey beklememek, hatta bunları devrim olarak görmemek gerektiğini söyleyenler çok oldu. Biz bunun, bu devrimler hakkında değil, ezberden böyle konuşanlar hakkında bir şeyler anlattığına bütün bu yıllar boyunca tekrar tekrar değindik.

Tunus’ta mücadele ülkenin yoksul iç bölgelerinde işsiz diplomalı veya vasıfsız gençlerin bir isyanı olarak başladı, zamanla ülkenin tek işçi konfederasyonu olan UGTT’de kendisine bir mecra ve bir yuva buldu. UGTT’nin özellikle taşradaki sendikaları devrimin ileri yürümesinde en önemli örgütsel rolü oynadı.¹² Esas sürükleyici gücün işsiz işçiler olduğu, yönlendiren örgütün de sendikalar olduğu bir devrimde işçi sınıfının rol oynamadığını iddia etmek ancak insanın olgulara bak-

12 Yukarıda sözünü ettiğimiz literatür taraması (Refle, a.g.y.) şöyle diyor: “El-Khawas daha da ileri giderek rejim değişikliğinin ‘demokrasi için bir çılgılık değil iş talebinden oluştuğu’nu belirtir (El-Khawas 2012:8) Şu yazarlar da aynı yönde fikir belirtir: Amami 2013:30 veya Moumneh 2011; Chomiak 2011:78; Hibou 2011a:2; Beinin 2016:101). Bu, Chomiak’ın (2016:2) vurguladığı Diplomalı İşsizler Birliği’nin harekete geçirci güç olarak oynadığı rol ile tutarlıdır” (s. 2-3). Aynı yazar şunu da kaydediyor: “Özellikle (yerel düzeyde) UGTT başarılı geçiş sırasında hareketin örgütlenmesi bakımından, eski rejimin sona ermesinden sonra ise (ulusal düzeyde) arabulucu olarak kilit bir rol üstlendi (International Crisis Group 2014:3ff; Bishara 2014:1; Penner Angrist 2013:555; Beinin 2016:103; geçiş ile ilgili olarak: Mizouri 2012:71ff; Elloumi 2013:195; Brownlee et al. 2015:67f.; Murphy 2016:228; Hmed 2012:803)” (s. 5). Bu kadar çok kaynak bunları söylüyor, ama bizim önyargılı sosyalistlerimiz “işçi sınıfı rol oynamadı” diyor. Bravo!

mak yerine kendi umutsuzluğunun tutsağı olmasıyla mümkündür.

Mısır'a gelince, bu ülkede, Tunus'ta yaşananların bütün bir halkı cesaretle ayağa kaldırdığı tartışma götürmez. Dolayısıyla, burada mücadeleye çok daha geniş sınıf ve katmanlar kendi yöntemleriyle katılmıştır. Ama işçi sınıfının burada da devrimde basbayağı bağımsız bir rol oynadığını görüyoruz. Devrim döneminde bir buçuk milyon işçi resmi sendikaların dışında bağımsız sendikalarda örgütlenmiştir. Dar anlamda devrimin zafere ulaşmak için mücadele ettiği, yani 30 yıllık diktatör Mübarek'i devirmeye çalıştığı 18 günlük sürede bile, Tahrir'in oynadığı belirleyici rolü yadsımaksızın, Şubat ayında yaygın bir grev dalgasının patlak vermesinin hem Mısır hâkim sınıflarının, hem de onların Amerikan hamilerinin gözünü korkutarak Mübarek'i feda etmeye teşvik ettiği rahatlıkla söylenebilir.¹³

Sudan ve Cezayir'de bu bakımdan durum nedir? Bu soruya cevap verebilmek için işçi sınıfının iki ayrı bileşenine bakmalıyız. Tunus'ta ana sürükleyici güç olan işsizler ordusu ile Mısır'da daha büyük rol oynayan daha örgütlü işçi sınıfı. (Tunus'ta işçi sınıfının ana sendikal örgütünün rolünü hiç unutmuyoruz. Burada sınıf bileşenlerinden söz ediyoruz.) İlk bileşen açısından Arap dünyası çok belirgin bir özellik taşıyor. Arap ülkeleri bir yandan kapitalist sanayileşme alanında birçok başka ülkeyi çok geriden izlerken bir yandan da dünyanın en yüksek genç nüfusuna sahip ülkeleri arasında yer almaktadır. Örneğin Cezayir'de nüfusun yarısı 30 yaşın altındadır. Bu, patlamalı bir bileşim yaratır: Genç ve üretken olabilecek bir nüfus ile istihdam yaratmakta çok başarısız ekonomilerin bir araya gelmesi, birçok soruna yol açar. Ama bunlardan en önemlisi, daimî olarak şişkin bir yedek sanayi ordusudur. Bunun neticesinde üç sonuçtan biri ya da hepsi birden doğar: Zengin ülkelere göç; geniş bir lümpen proletaryanın oluşması, suç ve şiddetin çok yaygınlaşması; gençlik saflarında muazzam bir isyanın ateşinin körüklenmesi. Bunların ilki son yıllarda Akdeniz'i bir büyük mezarlık haline getiren bir göç dalgasının kaynağıdır. Bu, bizim bu yazıda tartışmakta olduğumuz ülkelerden sadece Akdeniz'e kıyısı olan Cezayir için geçerli değildir. Avrupa Birliği, Sudan'da, sadece Sudanlı gençlerin değil, bütün Afrika Boynuzu ülkelerinin gençliğinin Avrupa'ya göçünü engellemesi için Çevik Destek Kuvvetleri denen katiller sürüsü ile kirlili bir anlaşma içindedir. İkincisi, sadece bu ülkeleri birer büyük Teksas'a ya da Sicilya'ya çevirmekle kalmaz, tekdüze mezhepçi örgütlere militan akışında da güçlü bir faktör rolü oynar. Üçüncüsü elbette Arap ülkelerinde devrimlerin ana kaynağından biridir.

Bu açıdan Sudan ile Cezayir'in Tunus'tan pek aşağı kalır yanı yoktur. Devrimde ana itici güçlerden biri, baskı aygıtıyla kavganın baş sürükleyicisi her iki ülkede de

13 Bütün bunların kaynaklarını eski çalışmalarımızda göstermiş olduğumuz için burada yazıyı ağırlaştırmamak için eski kaynaklara yeniden yer vermiyoruz. Meraklı ya da kuşkucu okur, 1 numaralı dipnotunda verdiğimiz kaynaklara bakabilir.

gençliktir,¹⁴ özellikle yoksul ailelerin ve mahallelerin gençleridir.¹⁵

Devrimlerde işçi sınıfının oynadığı rolü anlamak için ikinci bakılması gereken bileşen, işçi sınıfının daha istikrarlı istihdama sahip olan, bir bölümü örgütlü katmanlarıdır. Bu alanda, Sudan ile Cezayir’i bir ölçüde birbirinden ayırmakla birlikte, işçi sınıfı dinamiğinin Tunus ve Mısır kadar önemli olmadığını saptamamız gerekir. Sudan’da mücadelenin başlangıcı doğrudan doğruya ekonomik nedenlere dayanır: Ekmeğin fiyatının üç katına çıkması, en önemli gıda maddesi ekmeğin yoksulları ve o yoksulların bir bölümünü oluşturan işçi sınıfını derhal sokaklara indirmiştir. Sudan birçok Arap ülkesinden daha az sanayileşmiş olduğu için sanayi proletaryası diğerlerine göre daha az ağırlıklıdır. Ülke büyük ölçüde kırların ve köylülüğün ağırlık taşıdığı bir sınıf yapısına sahiptir. Ama var olduğu kadarıyla (demiryolları, limanlar, petrol, madencilik, diğer ulaşım, hizmetler sektörü vb.) işçi sınıfı mücadeleye geleneklerine sahip, kısmen örgütlü bir görünüm arz etmektedir. Örneğin, günümüz devriminin ateşini tutuşturan kentlin Atbara olmasını bir rastlantı olarak görmek mümkün değildir. Burası, yukarıda belirttiğimiz gibi, demiryolu işçilerinin oynadığı güçlü rol dolayısıyla, Sudan’ın hem sendikal hareketinin, hem bir dönem çok güçlü olmuş olan (Sovyetler Birliği yanlısı) Komünist Partisi’nin, hem de bağımsızlık mücadelesinin beşiğidir. Öte yandan, devrim içindeki ilk büyük grev Port Sudan adını taşıyan ve Sudan’ın en büyük limanı olan kentte örgütlenmiştir. Bütün bunlardan daha önemli olan elbette 28-29 Mayıs genel grevidir. Devrim kampının tanıklığına göre çok başarılı olan bu genel grevin (aynen Mısır’da Şubat başında düzenlenen grevler gibi) devlet yöneticilerinin gözünü korkutarak hemen ardından 3 Haziran katliamına yol açmış olması büyük bir olasılıktır. Ama yöneticiler ya da en azından yönetici güçlerin sertlik yanlısı kanatları (bu durumda Çevik Destek Kuvvetleri) başka dönemlerden farklı olarak bu tür ağır baskı yöntemlerinin devrimlerde ters tepebileceğini hesaplayamamışlardır. Bilindiği gibi, kitle hareketi 30 Haziran’da eskisi gibi güçlü bir şekilde yeniden ayağa kalkmıştır.

Cezayir’de durum birkaç bakımdan farklıdır. Bir kere, her ne kadar petrol ve doğal gaz fiyatlarının düşüşü ve Üçüncü Büyük Depresyon’un etkileri yüzünden yaşanan ekonomik krizin bütün toplumu vurmasının etkisi yadsınamazsa da, Cezayir devriminin dolaysız tetikleyici nedeninin özgürlük ve demokrasi sorunları olduğu tartışma götürmez. Bu neredeyse bütün sosyal sınıfları kesen bir sorun olarak hâlâ devrimin merkezinde oturmaktadır. Kuşkusuz, Cezayir halkı Buteflika’nın ardında koskoca bir “çete”nin hüküm sürdüğünü, bu çetenin içinde ordunun ve sivil bürok-

14 Cezayir için bkz. Hocine Belaloufi, “Vers le point de non-retour?”, 30 Mayıs 2019, <http://www.inprecor.fr/article-Alg%C3%A9rie-Vers%20le%20point%20de%20non-retour%C2%A0%20?id=2253>.

15 Sudan için bkz. <https://www.noria-research.com/the-sudanese-revolution-or-the-climax-of-a-decade-of-challenging-the-political-order/>.

rasinin üst kademelerinin yanı sıra kelimenin en has anlamıyla birçok burjuvanın da yer aldığını bilmektedir. Bilmeyenler de Rebrab, Haddad, Kuninef biraderler gibi unsurların parmaklıklar arkasına düşmesinden dolayı bunu öğrenmiştir. Ama bu, daha doğrudan sınıf meseleleri olan ekonomik sorunlar üzerinde odaklaşan bir devrimden şimdilik farklıdır. İşin ikinci bir yanı, büyük işletmelerde çalışan, bir bölümü örgütlü işçi sınıfının devrime sınıf yöntemleriyle katkısı Sudan'dan daha zayıf kalmıştır. UGTA'nın bazı bileşenlerinin düzenlediği 10 Mart genel grevi anlaşılan başarılı olmuş, petrol, ulaştırma, eğitim, sanayi kuruluşları işçileri, özellikle bazı bölgelerde ciddi bir oranda greve katılmıştır. Ama bildiğimiz kadarıyla bu tekrarlanmamış, 10 Nisan'da bu kez CSA (Confédération des Syndicats Autonomes-Bağımsız Sendikalar Konfederasyonu) olarak anılan bağımsız sendikalar tarafından düzenlenen genel grev anlaşılan daha zayıf kalmıştır.

Yine de Nisan ayında dört vilayetin sendika temsilcilerinin toplanarak "bir yeni cumhuriyetin kurulması" için ortaklaşması ve UGTA'nın bütünüyle sınıf işbirlikçisi politika izleyen başkanının istifası konusunda çağrı yapması önemli bir süreci başlatmıştır. Bunlara bir süre sonra UGTA'nın Genel Yürütme Kurulu'nun bazı üyeleri katılmış, metal sendikası da çağrıyı desteklemiştir. Hareket UGTA'nın olağanüstü kongreye gitmesini talep etmektedir. UGTA'nın muhalif sendikacıları ile CSA yöneticileri arasında bir yakınlaşmadan da söz edilmektedir.¹⁶

Her iki devrimin bir başka dinamiği, ezilen ulusların ve bölge halklarının mücadelesidir. İki ülkede bu sorun çok farklı nitelikler arz eder. Sudan çok daha kırsal ve geri bir sosyal yapıya sahiptir. Toplumsal yaşamın en önemli birimlerinden biri kabiledir, önemli çelişkilerden biri de göçebe hayvan yetiştiricisi ve yerleşik tarım üreticisi kabileler arasındaki mücadelelerdir. Ne var ki, tekil kabilelerin bu mücadelesinin ötesinde, Sudan'ın tarihine damga vuran, hâkim Araplaşmış Müslüman çoğunluk ile onun ezdiği Araplaşmamış ve animist dinlere bağlı kabile ve topluluklar arasındaki ilişki ve mücadelelerdir. Üçüncü bir grup ise Güney Sudan'da yoğunlaşır ve Hristiyandır. Sudan'ın 21. yüzyılda yaşadığı iki büyük çatışma ve iç savaş bu temelde gelişmiştir. Güney Sudan'ın Hristiyan ve geleneksel Afrika dinlerine bağlı iki grubu, petrol zenginliğinin kendi bölgesinde yoğunlaşmış olmasının da etkisiyle, Sudan'dan uzun bir iç savaş sonunda 2011'de nihayet ayrılmıştır. Ne var ki nüfus grupları sınırlarda bıçakla kesilmiş gibi dağılmadığı için Sudan'da Güney Sudan nüfusuna akraba bazı vilayetler kalmıştır. Mavi Nil ve Güney Kordofan vilayetleri hâlâ silahlı gruplarla Sudan devleti arasında savaflara sahne olmaktadır.

Bir ikinci ve trajik çatışma ise, Sudan'ın batısında çok geniş topraklara yayılan ve altı vilayete ayrılmış olan Darfur bölgesindeki savaştır. Kara Afrika'ya bitişik bu bölgede yaşayan halkın çoğunluğu Sudan'ın tipik Araplaşmamış, Arapça değil yerli

16 Bellalfoui, a.g.y.

diller konuşan, Müslüman değil animist dinlere bağlı olan kabilelerine mensuptur. Darfur'da savaşın çizgisi bu kabilelerle Araplaşmış ve siyasi İslam temelinde yönetilen Sudan devleti arasında yaşanmış, devletin mezalimi ortaya soykırım iddialarının atılmasına yol açmıştır. Bugün Egemenlik Konseyi'nin üyesi olan Hamidi'nin başında olduğu Çevik Destek Kuvvetleri, Darfur'da yıllar boyu Afrikalı halka mezalim uygulayan Cancavid olarak anılan gürhün dolaysız devamıdır.

Sudan devriminin büyük başarısı, sadece Sudan'ın Müslüman Arap çoğunluk halkını değil, bütün bölgeleri ve onların silahlı örgütlerini de kendi etrafında toplayabilmiş olmasıdır. Bu silahlı güçler, devrimin programına baştan itibaren katkıda bulunmuş ve onu desteklemişlerdir. Yıllarca kanlı bıçaklı olmuş Darfur ile başkent Hartum'u bir cephede toplamak, ülkenin bölünmesi travması daha sekiz yıl önce yaşanmışken Mavi Nil ve Güney Kordofan'daki silahlı hareketleri merkez güçlerle birleştirebilmek Sudan devrimi için büyük bir güç kaynağı olmuştur. Böylece Orta Afrika Cumhuriyeti'nden Kızıl Deniz'e, Mısır'dan Etiyopya'ya uzanan devasa bir alanda (bölünmeden sonra bile 2 milyon kilometre kare toprağa sahip olan Sudan, Afrika'nın Cezayir ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nden sonra en büyük üçüncü ülkesidir) yaşayan 40 milyon insanın büyük bölümünü birleştirmiştir devrim.

Cezayir'de bu sorun farklı biçimde ortaya çıkar. Arapların İspanya yolu üzerinde Kuzey Afrika'ya gelmesinden önce bu bölgenin yerlisi olan Berberi ya da Amazih halkı, şimdi daha çok sahillen uzakta, iç kesimlerde yaşar. Kürtler gibi Berberiler de birçok ülkeye dağılmış halde yaşamaktadır. En büyük nüfus grupları Fas ve Cezayir'de yaşamakla birlikte, Libya, Mali, Nijer, hatta Mısır'da da Berberi gruplar bulunur (Tunus özel bir konumdadır, buna birazdan döneceğiz). Berberiler Arap olmamanın yanı sıra, İslam'ın Kuzey Afrika'da yerleşim süreci içinde Müslümanlığı görünüşte kabul etmiş olsalar da bölgenin yerli dinlerini yaşatırlar. Kendi dilleri Arapça'dan bütünüyle farklıdır. Kısacası, Cezayir'in Arap çoğunluğundan çok farklı bir halktan ya da ulustan söz ediyoruz. Üstelik bu halk Cezayir nüfusunun yüzde 20'si ile 25'i arasında bir büyüklüğe sahiptir. Bağımsızlıktan sonra sömürgeciliğin ezici kültürel baskısından kurtulan Cezayir'de Arapça, Arap kültürü ve İslam zaman zaman bazı siyasi eğilimlerle ön plana çıkarıldıkça, Berberilerin ulusal sorunları derinleşmiştir. 1980'de bir isyan hareketi yaşanmış fakat sonuçsuz kalmıştır. Bugün Cezayir'de ordunun gözünde Berberi simgelerinin kullanılması bile bölücülüktür. Berberilerin güçlü olduğu bir sol parti FFS (Front des Forces Socialistes-Sosyalist Güçler Cephesi, reformist) bütün Cezayir ölçeğinde politika yapmaktadır. Gerek FFS aracılığıyla, gerek başkente ve diğer büyük kentlere yerleşmiş Berberi nüfusunun bizzat katılımıyla Berberi halkı devrimin bir parçasıdır. Bu da gayet iyi anlaşılır çünkü demokrasi Berberi halkının özgürleşmesi için bir kanal olarak işlev taşıyacaktır. Ama Berberi (ya da bugünlerde daha sık kullanılan terimle Amazih) simgeleri kullanıldığında özel bir baskı hemen harekete geçmektedir. 30'a

yakın gösterici eylemlerde Amazih bayrağı açtığı için halen hapsededir.

Bu konuyu geride bırakmadan önce Tunus ve Mısır devrimlerine bu açıdan kısaca değinelim. Tunus ilginç bir ülkedir. Berberiler burada aslında çoğunluktur, ama büyük ölçüde Araplaştırılmışlardır. Dolayısıyla, ilk bakışta tek ulusal/ırksal sorun siyah Afrikalılara karşı uygulanan ırkçı yaklaşımdır. Ülkenin küçük Hristiyan ve Yahudi toplumlarına ise olağanüstü bir ayrımcılık uygulandığına dair bir belirti yoktur. Bu somut özellikler nedeniyle Tunus devriminde bildiğimiz kadarıyla ulusal ya da dini azınlıklara ilişkin bir faktör rol oynamamıştır. Buna karşılık, Mısır devriminin onuru, devrimcilerin Kıpti Hristiyan halka yönelik karşı devrimci saldırılara karşı onlarla yekvücut olmasıdır. Ama maalesef içinde, bütün Ortadoğu'da olduğu gibi, ayrıcalıklı burjuva bir katman bulunan Hristiyan topluluğu, biraz da İhvan korkusuyla, daha sonra el Sisi rejiminin ana destekçilerinden biri olmuştur. Bunu Mısır devriminin yenilgisinde rol oynayan önemli bir faktör saymak gerekir.

Hem Sudan hem de Cezayir devrimlerinde kadınların çok belirgin bir rolü vardır. Arap toplumlarında kadınların genellikle en ileri biçimleri, yani laik değil ama Arap siyasi terminolojisine göre “sivil devlet” biçimini kabul etmiş olanlarında (Mısır, Baas geleneğindeki Irak ve Suriye, elbette çok kozmopolit olan Lübnan vb.) bile, kadının toplumda ikinci plana atılmışlığı gözlenebilir. (Bunun kısmi istisnası Habib Burgiba döneminde reformların yapıldığı Tunus'tur.) Körfez ülkelerinde bu daha da acıklı bir durum almaktadır. Bu ülkelerde Arap kadını apartheid koşulları yaşarken son on yıllarda güney Asya'nın yoksul ülkelerinden (Filipinler, Endonezya, Sri Lanka vb.) gelen hizmetçi ve çocuk bakımıyla görevli kadınlar da yaygın biçimde seks kölesi olarak kullanılmaktadır. Suud'un katil veliahtı Muhammed bin Salman'ın kadınlara sınırlı otomobil kullanma, sinemaya gitme vb. hakları tanırken kadın hakları militanlarını hapse atması, bu ülkelerde sözde reform hareketlerinden ne beklenebileceğini göstermektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Arap kadınının özgürleşmesi, geçmiştekinden daha köklü devrimlerle gelecektir.

Sudan ve Cezayir devrimleri bu bakımdan önemli ipuçları sunuyor. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Mısır, Tunus ve Cezayir'e nispeten geri bir toplumsal yapıya sahip olan Sudan'da, kadınlar, başta serbest meslek sahibi gruplar ve öğrenci kitleleri olmak üzere, eylemlerde hem kitlesel hem de önemli bir rol oynamışlardır.¹⁷

¹⁷ Burada, devrimin ileri bir aşamasında, Genelkurmay önündeki oturma eylemi sürerken, genç bir kadının bir otomobilin üzerinden yaptığı ajitasyonun, burjuva gazetelerinde ve sosyal medyada o güne kadar bu kahraman halk devriminden söz etmeye zahmet etmemiş küçük burjuva solcu çevrelerce Sudan devrimini övmek için kullanılmasını, hem devrime kayıtsız bir tavır, hem de, hiç kusura bakılmasın, kadın özgürlüğü davasını önemseyen değil, onu küçümseyen, kadını bir ilginç “renk” olarak kullanan bir tutum olarak görüyorum. Bu genç kadının üzerinde çarşaf olduğu halde, Avrupa kültürüyle yetiştiği her halinden belliydi. Daha sonra gayet modern ve rahat Avrupalı giyimle demeçler verdi, sosyal medyaya çıktı. Bizim burjuvalarımız da küçük burjuvalarımız da, Arabın da Batılılaşmış olanından gayrısını sevemiyor! Bu tutumu, Filistin'de kahraman bir genç kız

Benzer şekilde Cezayir’de de kadınların da gençlerin yanı sıra devrimde önemli bir rol oynadığı vurgulanıyor. Ama Cezayir’in kadının toplumda yeri bakımından birçok Arap toplumunun önünde olduğunu, ta 1950’li yıllarda ulusal kurtuluş savaşında birçok mücahidenin yer aldığını, özellikle serbest meslekler alanında birçok kadının önde gelen bir yer tuttuğunu, Marksist de olsa bir partinin aynı zamanda cumhurbaşkanı adayı da olmaya cesaret eden kadın başkanı olduğunu (PT-İşçi Partisi başkanı Luiza Hanun) hatırlamak gerekiyor.

Nihayet, her iki ülkede de devrimde çok güçlü etkileri bulunan modern küçük burjuvaziye geliyoruz. Sudan’da devrimin esas fiili yöneticisi, içinde bulunduğu Özgürlük ve Değişim Güçleri’nin de önderi konumunda olan Sudan Meslekler Birliği’dir. Bu, doktorların, avukatların ve gazetecilerin örgütlerinin sacayağından oluşan bir harekettir. Bu mesleklerde çalışma ilişkilerinin (gazeteciler dışında) esas olarak kendi işyerinde (muayenehane, avukat bürosu vb.) hizmet verme esasına dayandığını göz önüne alırsak bunlar modern, eğitilmiş küçük burjuvazinin temsilcileridir. (Gazeteciler ise proletaryanın okumuş ve nispeten yüksek ücretle çalışan üst katmanlarına mensuptur. Yöneticileri ve çok zenginleşmiş, iş dünyasına aracılık yapan köşe yazarlarını ise burjuvazinin ajanları sınıfına yerleştirmek gerekir.)

Cezayir’de ise ortada Hırak’ı yöneten bir grup yoktur. Ama modern küçük burjuvazinin, özellikle avukatların ve kültür endüstrisi çalışanlarının üst katmanlarının, özellikle profesörlerin vb. hareketin entelektüel liderleri olarak çok önemli bir biçimlendirici rol oynadığının her türlü belirtisi vardır.

Küçük burjuvazinin bu açık ya da örtülü liderlik konumunun devrimin zaferi açısından ne tür sorunlar yaratabildiğini aşağıda tartışacağız. Şimdi artık o alana, devrimin büyük sorunlarını tartışmaya ve bunlardan ders çıkarmaya geçebiliriz.

4. Devrimin sorunları

Her devrimin temel hedefi iktidarı almaktır. Devrime katılan halk kitleleri, en önemlisi bunlar içinde devrimin yönetici gücü haline gelmiş sınıf veya sınıflar ittifakı, ancak iktidarı ele geçirecek amaçlarına ulaşabilir. Devrim halk kitlelerinden ölüm tehlikesini göze almak dâhil muazzam bir fedakârlık ister. Toplumun sınırlı bir kesiminin hayat boyu bu tür risklere razı olup devrim için çalışması halinde o insanlara devrimci diyoruz. Ama bütün bir halkın aylarca, hatta yıllarca bu tür bir fedakârlığa girişmesi olağanüstü bir durumdur ve dolayısıyla karşılığında devrimin hedefleri her neyse onların gerçekleşmesini son derecede değerli hale getirir. Bu hedef, ister demokratik tarzda bir yönetim olsun, ister barış olsun, ister toprak olsun,

olan Ahed Tamimi üzerinde özel bir gürültü koparılmasıyla eş anlamlı görüyorum. Ahed Tamimi sarışın ve yeşil gözlü, yani Avrupalı gibi olduğu için Batı’da aşırı ilgi gördü, Filistin’de sayısız genç erkek ve kız her gün böyle kahramanlıklar yaparken o seçildi. Şark’ın kahramanları bile ancak emperyalist Garb’ın insanlarına benzediklerinde kahraman olarak kabul ediliyorlar!

ister sömürüye son vermek ve işçilerin emekçilerin çıkarlarına karşılık verecek bir yeni düzen kurulması (sosyalizm) olsun, **güvenceye alınmasının tek yolu** devrime katılan kitlelerin bir şekilde iktidarı ele geçirmesidir. Çünkü iktidar, halkın karşısında ayağa kalkmış olduğu güçlerde kalırsa, onlar, bugün her şeyi vadedebilir, hatta bir kısmını uygulamaya da koyabilirler. Amaçları devrimin ateşini söndürmektir. Ama yarın bu uygulamalardan toptan geri adım atmayacaklarını kimse garanti edemez. Çünkü onların çıkarları, halkın çıkarlarıyla çelişmektedir. Maddi bir çekişme söz konusudur (buna demokratik biçimler üzerindeki mücadeleler de dâhildir). Bu yüzdendir ki, her devrimin merkezi meselesi iktidar sorunudur.

Evrende ve toplumda var olan her olgu gibi, “iktidarın alınması” da her somut durumda sayısız çeşitlilikte faktörün etki yaptığı bir durumdur. Devrime katılan kitlelerin iktidarı alıp alamayacağı, bütün bu faktörlerin etkisi altında oluşan bileşkenin belirleyeceği bir şeydir. Bilim ya da teori, bu faktörlerin arasında arızı, ikincil, geçici, rastlantısal olanlar ile işin özüne ait, vazgeçilmez, belirleyici olanlar arasında bir ayırım yapmayı sağlar. Bu ikinci kategorideki faktörleri temel olarak dörde indirgeyebiliriz.

Birincisi, iktidarın alınmasına ilişkin bir düşüncenin, iktidar alındığında neler yapılması gerektiği konusunda birtakım fikirlerin en azından bir azınlıkta var olması gerekir. Yani iktidardaki sınıf ve güçlerin yaptığından farklı, alternatif şeyler yapabilmeyenin ve yapmanın gerekliliğinin düşünce ve duygu planında var olması gerekir, ki devrim kampından bazı aktörler iktidarı almak için etkili bir hareket hattı benimseyebilsinler, en azından geri kalan kitleyi ileri doğru çekebilsinler. Bu, **ideoloji ve bilinç** sorunlarını gündeme getirir.

İkincisi, iktidarı kim alacaktır? Devrimci kitlenin içinde iktidarı alma ihtiyacını duyanlarla birlikte, iktidarı almayı istemeyen, tercih etmeyen, sadece sesini duyurmak ve taleplerinin var olan iktidar tarafından karşılanmasını sağlamak isteyen ya da bunu güvence altına almak için iktidarda sadece bir **pay** talep eden toplum kesimleri de olabilir. Bunlar, birlikte devrimci bir kalkışmaya giriştikleri bazı başka toplumsal kesimlerden korkuyor, onlarla birlikte iktidarı ele geçirmek istemiyor, eski iktidarı bu alternatife tercih ediyor olabilirler. O zaman şu soruya cevap verilmesi gerekir: Devrim saflarında yer alan hangi sınıflar ve başka türden toplumsal güçler sonuna kadar gitmeye hazırdır, hangi sınıflar ve toplumsal güçler yarı yolda duracaktır? Yani devrimin kaderini belirleyecek ikinci tür faktörler, **sınıflar ve ittifaklar** başlığı altında ele alınabilir.

Üçüncüsü, koskoca bir kitle, devrime katılan milyonlar, iktidarı nasıl alacaktır? Sorunun sorulması bile, devrimlerin kendiliğinden başlayabileceğini, çoğu zaman öyle başladığını, ama kendiliğinden zafere ulaşamayacağını hatırlatır bize. Her büyük işin bir yolu yordamı ve belirli aşamalarda gerçekleştirilmesi gereken hedefleri olur. Bunu bütün bir kitlenin tartışarak, oylayarak kararlaştırması mümkün değil-

dir. Kitlenin içinden bir bölümün ya da bölüklerin bu ihtiyaca cevap verebilecek bir donanımı olmalıdır. Üstelik bu donanımın genellikle devrim başlamadan önce elde edilmiş olması gerekir. Modern çağda bu donanıma sahip olabilecek güçler en yaygın olarak partiler halinde örgütlenmiştir. Demek ki, üçüncü düzeyde **strateji, program, ayaklanma** ve bunları belirleyecek bir veya birkaç aktör olarak **parti veya partiler** gündeme gelir.

Nihayet, hiçbir devrim boşlukta yaşanmaz. Modern kapitalist çağın yapısı çelişik bir karakter taşır: Her ülke kendi iktidar organına sahiptir (devlet), ama her devlet, en güçlüsü bile, ancak dünya çapında var olan devletler sisteminin içinde, onun etkisi altında, onun koşulladığı bir ortamda var olur ve değişir. Bu yüzden *Komünist Manifesto*, bir yandan her ülkenin işçi sınıfının pratik görevinin kendi ülkesinde siyasi iktidarı eline geçirerek ve “ulus”un öncü gücü haline gelerek toplumu değiştirmesi olduğunu, ama aynı zamanda kapitalizm bütün dünyayı kopmaz bağlarla birbirine bağladığı için komünizmin ancak uluslararası düzeyde kurulabileceğini vazedmiştir. Demek ki, her devrimin gelişmesinde ve belirlenmesinde **devletler sisteminin** (bu çağda **en başta emperyalizmin**) belirleyici bir etkisi vardır.

21. yüzyılda, günümüz dünyasında yaşanan devrimlerde, yukarıdaki bütün faktörler büyük ölçüde devrimlerin zafere ulaşmasının aleyhine işlemiştir. Bu faktörlerin bir bölümü bizce konjonktürel, dolayısıyla **geçici** karakterdedir. Bir bölümü ise 21. yüzyılın sosyo-ekonomik sistemi içinde **kalcı** nitelik taşıyor.

Dikkat edilirse yukarıda koşulların olumsuzluğunu vurgularken “günümüz dünyasında” dedik. Bunun nedeni, sözü edilen faktörlerin çoğunun biçimlenmesinin ardındaki güçlerin ulusal ya da bölgesel düzeyde değil uluslararası, dünya ölçeğinde belirleniyor olmasıdır. Yani Mısır ya da Tunus’a, Sudan ya da Cezayir’e özgü faktörler değildir bunlar çoğunlukla. Dolayısıyla, bugün kapitalizmin görece olarak az gelişmiş olduğu Arap toplumlarında yaşanan süreçler bir ölçüde, burada tartışılacak faktörlerin etkisi evrensel olduğu ölçüde, emperyalist ülkeler için de bize ipuçları ve dersler veriyor. Elbette, sınıf yapısı ve emperyalizmle ilişkiler gibi faktörlerde iki dünyanın birbirinden çok büyük farkları vardır. Şunu söyleyebiliriz: Konjonktürel olan, yani geçici etkiye sahip faktörler büyük ölçüde dünya ölçeğinde etki yapan faktörlerdir. 21. yüzyılın sosyo-ekonomik yapılarının ürünü olan faktörlerde en azından derece farkları vardır. Emperyalizm faktörü için içine sokulduğunda ise mekanizmaların işleyişi neredeyse tersine döner.

Şimdi bu genel tartışmadan sonra yukarıdaki dört faktör kümesini Sudan ve Cezayir devrimleri (ve zaman zaman Mısır ve Tunus devrimleri) bağlamında ele alarak tartışmayı derinleştirelim.

İdeoloji ve bilinç

Arap devrimi, modern tarihin işçi-emekçi kitleleri için en elverişsiz döneminde

yaşanmaktadır. *Komünist Manifesto*'nun yayınlanmasından beri yaşanan dönemde (yaklaşık 170 yıl) Marksizmin, komünizmin, işçi sınıfı iktidarının, kolektivizmin popülaritesinin hem düşünce dünyasında, hem de büyük kitleler arasında en düşük olduğu dönemde yaşıyoruz. Faşizmin bütün insanlığı tehdit ettiği ve işçi sınıfının sendikal ve siyasi örgütlerini tarumar ettiği 1930'lu yıllarda dahi ideolojik düzeyde komünizmin prestiji çok yüksekti. Bunun sayesinde ve komünist hareketin yeraltında da olsa çoğu ülkede örgütsel olarak ayakta olması dolayısıyla, dünya ölçeğinde bakıldığında işçi sınıfının ve kitlelerin siyasi bilinci çok daha yüksekti.

Bugün durum vahim bir görünüm taşıyor. 20. yüzyılın bütün sosyalist inşa deneyimleri (Küba ve Kuzey Kore gibi biri cazip biri itici iki örnek hariç tutulursa) çökmüş durumda. Bu, 1930'lu yıllarda başlayan uzun bir yozlaşma ve çürüme süreci sonucunda olmuş olsa da, 1989'da Berlin Duvarı'nın ardından Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki işçi devletlerinin çökmesi, 1991'de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ve dağılması, hemen hemen aynı dönemde Çin'in "komünist" adını taşıyan bir partinin yönetiminde içten içe kapitalistleşmesi, toplam en fazla on yıla yayılan bu süreç, bütün dünyanın işçileri ve emekçileri üzerinde bir şok etkisi yarattı. Artık toplumların önündeki büyük sorunların (ekonominin düzenlenmesi, eğitim, sağlık, ulaştırma, altyapı, teknoloji, bilim, en önemlisi toplumda dezavantajlı, zor koşullarda yaşayan kesimlerin korunması¹⁸ vb. vb.) kolektif yöntemlerle çözülebileceğine insanların çok azı inanıyor. Özelleştirme, sosyalist inşa deneyimlerinin çöküşünden önce ortaya çıktı, doğru. Ama 1989-91 aralığından sonra müthiş bir ideolojik gerekçe elde etti, rüzgârı arkasına aldı. Şili veya Britanya gibi bazı öncü ülkelerin dışında büyük özelleştirme dalgası Latin Amerika, Avrupa ve Asya'nın birçok ülkesinde 1990'lı yıllarda ivme kazandı. Türkiye gibi bazı ülkelere (12 Eylül'ün yarattığı koşullara rağmen!) esas olarak 2000'li yılları beklemek zorunda kaldı. Birçok ülkede gerici dalganın (neoliberal sınıf taarruzu stratejisi ve globalizm ideolojisi) iç dinamikleri de olduğu kuşkusuz. Ama bürokratik olarak yozlaşmış işçi devletlerinin çöküşü, bir bakıma belirleyici faktör oldu.

Mesele özelleştirme (ve onun ikizi olan kamu kurumlarını ticarileştirme) ile sınırlı değil. Yukarıda sözünü ettiğimiz, "dezavantajlı, zor koşullarda yaşayan" nüfus kesimlerinin sorunlarına ve ihtiyaçlarına ilişkin faaliyetler de kolektivitinin işi olmaktan çıktı, "sivil toplum kuruluşları"nın eline teslim edilmeye başlandı. Bu sistem, yüksek burjuvazinin eskiden beri yürüttüğü "hayır işleri"nden de, dini kurumların ve dini politikaya alet eden parti ve hareketlerin (sadece Müslüman çoğunluklu ülkelere değil) dünyanın hemen her yerinde yürüttüğü "yoksula yardım" faaliyetinden de ayrılıyor. Sosyo-ekonomik etkilerinden söz etmiyoruz. Bu, uzun bir araştırma konusu ve çok önemli. Şu anda devrimlerin sorunlarını incelediğimiz için

18 Burada Marksist bir sınıf dilini kasıtlı olarak kullanmıyorum. Bütün dünyada hâkim hale gelmiş olan sözde "tarafsız" bir dil **bu bağlamda** meseleyi anlatmak için daha elverişli.

bizim buradaki amacımız açısından *ideolojik etkiler arasındaki fark* çok önemli. Burjuvazinin “hayır işleri” tekil aktörlerin, yani her bir burjuvanın kendi amaçları arasındaki fark ne olursa olsun, emekçiler ve yoksullar üzerinde burjuvazinin şefkatli ve iyi olduğu izlenimini yaratır. Yani sınıf farkı yerinde durmaktadır, ama sınıf düşmanlığı aşınacaktır. Dini kurumların ve dini politikaya alet eden akımların “yoksula yardım” faaliyetleri, yoksullar üzerinde, dinin çok iyi bir şey olduğuna, kamu hayatına el atmasının yararlı olacağına, hatta somut olarak kendilerine yardım eli uzatmış olan siyasi partinin ya da hareketin desteğe layık olduğuna dair düşünce ve duygular uyandırır. Ama yoksula yoksul olduğunu bildirir, bilincinin bu bakımdan bulanmasına yol açmaz. Sağ, muhafazakâr, hatta gerici çözümlerin cazip görünmesidir söz konusu olan. Sivil toplum kuruluşlarının “dezavantajlı, zor koşullarda yaşayan” toplum kesimlerine destek olması, solun, ilerici hareketin, eşitlikçi akımların desteği olarak görülür. Sınıf ve yoksulluk hakkında başka türlü düşünmenin dolaysız biçimde önüne geçer. Sivil toplum kuruluşları sadece yoksullarda, emekçilerde, ezilenlerde değil, *solun kendisinde de* sınıf dışı bir bilinç ve ideoloji dünyası yaratır. Kendisini solda hisseden insanlar, öyle olmadığı halde, solculuk yaptıklarını hissederler. “Sivil toplum” sınıfları siler, herkesin ideolojik dünyasını sınıfsızlaştırır.

Bugün Cezayir’de “sivil toplum” kavramı devrimci kamp içinde esas ideolojik birim, esas fikri alışveriş birimi gibidir. Fikir alışverişini bir an metaların alışverişine, yani meta mübadelesine benzetecek olursak, “sivil toplum” genel eşdeğer, yani para rolünü üstlenir. Devrimin karşı karşıya gelen ana aktörleri, eski baskıcı sistemin temsilcisi olarak “devlet” ile devrimci kampın devletten bağımsız olarak harekete geçmesi istenen aktörü olarak “sivil toplum”dur.

Bunun nasıl bir etki yaratmakta olduğunu anlamak için, Cezayir devriminin karşılarındaki en büyük tehditlerden birini biraz daha ayrıntılı olarak incelememiz gerekiyor. Yukarıda Cezayir devriminin gelişmesini anlatırken, eski rejimin bugünkü lideri Genelkurmay Başkanı Kayid Salih’in, devrimin çözülmesi için seçimlerin bir an önce yapılmasını önüne ana hedef olarak koymuş olduğuna, bunu devrim kampına kabul ettirebilmek için de kendi emrindeki Cumhurbaşkanı Binsalih’e bir Ulusal Diyalog ve Müzakere Mercii kurdurtmuş olduğuna işaret etmiştik. Tabii bu Merci’yi oluşturan heyet “sivil toplum”u temsil etmektedir! Amaç “sivil toplum”un da (aynen devlet gibi) seçimlerin erkenden yapılmasını istediğini göstermektir! Şimdi bu mesele üzerinde biraz duralım.

Önce Merci’nin bileşimine işaret edelim. Ezici çoğunluğu gençlerden oluşan Hırak’la “diyalog” kuracak olan heyetin 2 üyesi 80 yaşın, üç üyesi 70 yaşın üzerindedir (87, 84, 79, 76, 71). Başkan Kerim Yunus en gençleridir, 71 yaşındadır! Bunların biri hariç hepsi eski politikacıdır. (İstisna Hırak’ın sempatisini uyandırmak için heyete dâhil edilmiş olan eski mücahide Cemile Buhired’dir.) Heyetin hep

adıyla anıldığı başkan Kerim Yunus, Buteflika'nın ilk döneminde bakanlık yapmış biridir. Kısacası (mücahideyi ayrı tutmak gerek) hepsi düzenin içinden geliyor. Öteki üyelerden ikisi öğretim üyesi, biri Hirak içinde popüler bir avukattır (Mustafa Buşaşi, kendisiyle bir daha karşılaşacağız). Bir üye “ekonomi uzmanı” olarak tanıtılıyor. Bunun anlamı, genellikle, “kapitalist ekonominin kurallarını tanıyoruz, piyasaya aykırı davranmayacağız” demektir. (Sudan örneğinde de buna çok üst düzeyde rastlayacağız.) Kadınlar için iki, gençler için bir temsilci konulmuştur heyete. Bir de halk sağlığı uzmanları derneğinin başkanı vardır ki, Türkiye’de halk sağlığı uzmanlarının politik bakımdan ne kadar ileri konuları savundukları göz önüne alınırsa bunun en ileri seçim olması ihtimali çok yüksektir.

Bu bileşim bize ne gösteriyor? Eski düzenin nispeten düzgün yüzlü temsilcileri ile kimseyi temsil etme niteliği ve yetkisi olmayan Hirak’a yakın bazı unsurların bir araya getirildiğini. Burada, hareketin kendiliğinden olmanın ötesinde örgütsüz olmasının ne kadar sakıncalı olduğunu açıkça görüyoruz.

İşte bu hiçbir temsili nitelik taşımayan heyetin başkanı Kerim Yunus son günlerde “300 sivil toplum kuruluşu ve 3.000 dolayında vatandaş” ile görüştüğünden sonra Heyet’in sentezini açıkladı: Seçim yasası ile yüksek seçim kurulu yasasının değiştirilmesinden sonra seçimlerin yapılması. Heyet, başbakan Bedevi’nin de istifa etmesini gerekli görüyor.¹⁹ Yani eskisine göre daha saydam ve demokratik bir seçim söz konusu. Sivil toplumla diyalogdan elde edilen sonuç buydu. Ama görüşmeler taşra kentlerinde devam edecekti.

Kayid Salih bu açıklamadan birkaç gün sonra yaptığı kendi açıklamasında “seçimlerin hazırlanması, örgütlenmesi ve denetimi için seçim sürecinin her aşamasını gözetim altında bulunduracak bağımsız bir ulusal merciin kurulması” ve “bazılarının talep ettiği gibi, bütün yasalara dokunmaksızın, çünkü bu çok vakit alacaktır, yalnızca seçim yasasında bazı değişiklikler” yapılması gerektiğini açıkladı.²⁰ Bunun Kerim Yunus heyetinin önerdiği ile aynı plan olduğu ortada. Açıktır ki oynanan bir diyalog ve danışma oyunudur. Perde arkasında karar zaten verilmiştir.

Görüşülen “sivil toplum kuruluşları”nın hangileri olduğunu bilemiyoruz, ama bunun önemi yok. Önemli olan böyle bir heyetin yüzlerce farklı fikrin ifade edilebileceği bir görüşmeler silsilesinin ardından tek bir yönelişi dile getirmesidir. Diyalog diyen, en azından birkaç görüş salkımını ortaya koyar, toplum da bunları tartışır. Heyetin iktidara hizmet için kurulduğu bu kavşakta açık açık ortaya çıkmıştır.

Halkın son günlerde heyete verdiği tepkiyi de özetleyerek bu konuyu bitirelim. Bu yazının kaleme alınmakta olduğu Eylül başında heyetin ardı ardına başkent Ce-

19 “Dialogue: Karim Younes insiste sur la démission du gouvernement Bedoui”, <https://www.tsa-algerie.com/dialogue-karim-younes-insiste-sur-la-demission-du-gouvernement-bedoui/>.

20 “L’armée veut des élections présidentielles avant la fin de l’année”, <https://www.tsa-algerie.com/larmee-veut-des-elections-presidentielles-avant-la-fin-de-lannee/>.

zayir dışındaki bazı kentlerde toplantısı vardı. Oran, Şlef, Bumerdes, Bouira ve Becaya'da, kitleler toplantının yapılacağı kültür merkezlerini basarak toplantıları engellediler, Oran'da Merci'nin binanın duvarına asılmış pankartını yerinden sökerek sokağa attılar, sonra paramparça ettiler vb. (Bu olayların videosu olduğu için bütün ayrıntılar izlenebiliyor.) Bumerdes'te kitlenin attığı sloganlardan biri "la hiwar la hiwar şaab hua el karar", yani "diyaloga hayır, halk karar verir".²¹ Bu çarpıcı bir slogan. Sadece pek saygıdeğer, pek medeni "diyalog" kavramını reddettiği için değil. Bunu halkın kararının karşısına koyduğu için. Halkın, özellikle bir taşra kentinde kendisini "sivil toplum" ile özdeşleştirmedeği açıkça görülüyor. Oran'da pankartı paramparça eden kitle ise dur durak bilmeksizin defalarca hançerelerini yırtarcasına şu sloganı bağırdı: "Karim Younes à la poubelle", yani "Kerim Yunus, çöplüğe"! Hiç de medeni değil, değil mi?²²

Halkın kendi iradesini iktidar sahiplerine dayatması olan devrimlerin diyalogla belli ki fazla işi yok. Halk eski rejimle diyaloga girdiğinde, emin olabilirsiniz ki, bu, daha ötesini yapamadığı içindir. Çoğu zaman daha ötesini yapamamasının nedeni, yeterince örgütlü olmamasıdır. Aşağıda Sudan örneğinde bu meseleye yeniden döneceğiz.

Sınıflar ve ittifaklar: devrime kavuşmaz güçler

Marx'ın Fransız ve Alman köylüleri, Lenin'in Rusya devriminde köylülüğün önemi üzerine yazdıkları ile Trotskiy'in Almanya'da faşizmin yükselişine ilişkin analizinden bu yana Marksizm küçük burjuvazinin sınıf mücadelelerinde iki ana sınıfın arasındaki yeri bakımından ne kadar önemli bir yer tuttuğunu gayet iyi biliyor. Bu iki örneğin birlikte düşünülmesinden gayet kolaylıkla anlaşılacağı gibi, küçük burjuvazinin devrimci mi karşı devrimci mi olacağı meselesi hep somut toplumsal yapılar ve koşullar çerçevesinde ele alınmalıdır. Almanya'da fiiliyatta gerici bir rol oynamış olsa da, Trotskiy'in o konuda bile söylediğini unutmamamız gerekir: Şayet proletarya küçük burjuvaziye daha ikna edici bir alternatif sunabilseydi, bu sınıf faşizmin değil devrimin yanında yer alabilirdi.

Küçük burjuvazinin modern kanadı, etrafına topladığı bazı başka toplumsal güç ve katmanlarla (örneğin proletaryanın eğitilmiş üst katmanları ve öğrenciler ile) birlikte epey bir zamandır çok farklı ülkelerde devrimlerde yer almakta ve ilginç bir rol oynamaktadır. Burada devrimin içinde öbeleşen bir **sınıf ittifakı** söz konusudur. Önce modern küçük burjuvaziye kesin terimlerle tanımlayalım. Bunların çoğunluğu

21 "Dialogue: le Panel indésirable aux plusieurs wilaya", <https://www.tsa-algerie.com/dialogue-le-panel-indesirable-dans-plusieurs-wilayas/>.

22 "Vidéos. Deux actions spectaculaires contre le Panel à Chlef et Oran", <https://www.tsa-algerie.com/videos-deux-actions-spectaculaires-contre-le-panel-a-chlef-et-oran/>.

yüksek vasıflı bir emeğe sahiptir (doktorlar, avukatlar, mühendis ve mimarlar, eczacılar vb.), ama aynı zamanda kendi küçük işyerleri vardır (muayenehane, avukat bürosu, proje bürosu, artık bir bölümü kozmetik mağazası haline gelmiş olsa da eczane vb.) Bir de ikinci bir kanadı vardır bu sınıf bileşeninin: Bunlar varlıklı ve yüksek eğitilmiş kesimlere, hatta büyük burjuvaziye hizmet eden “rafine” küçük ölçekli işyerlerini büyük burjuva zevklere göre düzenleyebilecek hayat bilgisine sahip olduğu için emekleri özel bir anlamda “vasıflı” olarak düşünülebilir (bu işletmeler arasında küçük oteller, pahalı restoran ve barlar, butikler, pet shoplar vb. sayılabilir.) Modern küçük burjuvazinin bu ikinci kanadı, toplumsal işbölümünde tuttuğu yer nedeniyle ilkinden çok farklıdır. Genellikle düzenin yanında durur ve bir sınıf katmanı olarak devrimlere falan katılmazlar. Her ne kadar modern kentsel küçük burjuvazi sözünü ettiğimiz sınıf ittifakında merkezi bir rol oynuyor olsa da bu sınıf ittifakının safları son on yıllarda gittikçe kabarmaktadır.

Genellikle hayatını en modern, en yeni sektörlerde çalışarak kazanan, salt ücrete dayalı olarak yaşasa bile ortalamanın üzerinde bir hayat standardına sahip olan, bir bölümü yurtdışında, çoğunlukla emperyalist ülkelerde okumuş, çoğu yabancı dil bilen insanlardan oluşan belirli sosyal grup ve katmanlar bu ittifakı zaman içinde güçlendirmiştir. Bunların bir bölümü küçük burjuva sınıf konumuna sahiptir. Mesela kültür endüstrisinde veya moda spor dallarında (yoga,²³ pilates vb.) kendi işyerinde çalışan, önemli bir bölümü aydın özelliklerine sahip gruplar. Galeri sahipleri, tiyatro kumpanyası sahipleri, küçük yayınevlerinin sahipleri, küçük ve uzmanlaşmış kitapevleri, sinema sektöründe ana şirketin dışarıdan aldığı hizmetleri sağlayan küçük şirketlerin sahipleri, tercümanlık şirketleri, küçük dil dersaneleri vb. vb. 20. yüzyılın başından itibaren geçerli olan sanat piyasasında görsel sanatlar dallarında sanatçıların da (sabit bir işyerleri olmasa bile) küçük burjuva bir sınıf konumunda oldukları söylenebilir. Bazı sanat dallarında (mesela dans, tiyatro, müzik) küçük okullar kurarak hayatını kazanan, hatta zengin olan sanatçılar da mevcuttur.

Bunların hemen yanına kültür endüstrisinin ücretli çalışanlarını koymak gerekir. Televizyon, radyo, yazılı basın, opera-bale, kurumsallaşmış tiyatro, büyük sinema şirketleri, endüstriyel temellerde çalışan büyük yayınevleri ve kitapevleri, özel üniversiteler ve özel okullar gibi özel işletmelerde üst kadrolarda çalışanlar, şayet içinde çalıştıkları endüstriye özgü vasıfları emeklerinde taşıyorlarsa hem daha yüksek ücretlerle çalışıyorlardır, hem de sosyal hayat bakımından modern küçük burjuvaziyle de, kültür endüstrisinin küçük burjuvazisiyle de hayatları örtüşüyordu.

Burada, özel kültür işletmelerine kamu sektöründe tekabül eden kurumların ça-

23 Yogayı “spor dalı” olarak anmamız yadırganabilir. Kadim Hint uygarlığının bu meditasyon biçimi, Batı’da ve oradan aktarma yoluyla bizimki gibi ülkelerde tamamen bir “endüstri” haline gelmiş olduğu için spor olarak anıyoruz.

lişanlarının da gittikçe özel sektörde kültürel emek harcayanlara yaklaştığını hatırlatmak gerekir. Kaldı ki kamu üniversitesindeki doçent ya da profesör veya iyi bir öğretmen her an pıtrak gibi çoğalan özel kurumlara geçerek hayat düzeylerini iyileştirebilirler.

Bir bütün olarak proletaryanın *hem* eğitilmiş, *hem* vasıflı üst katmanları (bu tanım, iyi ücret alan, iş güvencesine sahip, küçük bir vasıflı sanayi proletaryası katmanını dışarıda bırakır) aynı mesleklerde küçük burjuva ilişkiler temelinde çalışan mütakabil unsurlarla birlikte davranır. Zaten adım adım bunlarda bir ücret yakınsaması da yaşanmaktadır. Hekimlerin kamu hastanelerinde bile döner sermaye sayesinde yüksek ücretlere kavuşması bunun en belirgin örneğidir.

Bunlara plaza çalışanlarını eklemek gerekir. Nasıl kendi hesabına çalışmakta olan hekimler, mühendisler, galeri sahibi sanatçılar, siyasi olarak kendilerinden çok farklı olan köylü, esnaf ve zanaatkârdan farklı olarak küçük burjuvazinin modern kanadını oluşturuyorsa, plaza çalışanları da yarı-proletarya konumunda çalışanların modern kanadını oluşturur. Plaza çalışanları, aile içi kuşaklar arası gelir akımlarının da katkısıyla kariyerlerinin bir aşamasında küçük burjuvalaşabilecek proleterlerdir. Küçük burjuvalaşamayanlar ya da küçük burjuvalaşmak istemeyenler ise genellikle gözünü kariyerlerinin ileri aşamalarında burjuvazinin ikinci, üçüncü dereceden ajanları haline gelebilecekleri konumlara (banka, sigorta şirketi ya da ajans müdürü vb.) diktikleri için proleter davranışları ancak sınırlı ölçekte olacaktır. (Hatırlatmaya gerek var mı, bazı azınlıkların varlığı ya da sınıf konumuna kişisel meydan okumalar kuralı bozmaz. Burjuvalar arasından bile karşı safaya geçecek olanlar zaman zaman çıkar!)

Bütün bu sınıf katmanlarının son yarım yüzyıldır büyümekte olan sınıf katmanları olduğuna özellikle dikkat çekmek isteriz. Bazıları (mesela dijital sektör uzmanları) büsbütün yeni gruplardır (ve sayıları geometrik hızla artmaktadır!) Sayıları bizde de hızla büyüyen son bir gruba geliyoruz: öğrenciler. Bazı bağlamlarda lise öğrencileri de büyük toplumsal olaylara katılıyor olsa da (mesela Cezayir’de ve bir ölçüde Sudan’da durum tam tamına böyledir) üniversite öğrencileri, özellikle devrim, halk isyanı, büyük toplumsal mücadeleler sırasında çok önemli bir politik gruptur. Bütün dünyada üniversite öğrencisi nüfusunun hızla artmakta olduğunu, Türkiye gibi özel üniversitelerin mantar gibi çoğalmakta olduğu ülkelerde ise bu temponun daha da hızlanmasının mümkün hale geldiğini düşünürsek, öğrencileri de yukarıdaki gruplar gibi sayısı hızla artan bir toplumsal grup olarak düşünebiliriz.

Bu gruplar kendi aralarında farklılıklar gösterebilirler de ortak bazı politik davranış kalıpları sergiler. Özellikle bizim gibi dar anlamda kapitalist üretim tarzının ancak 20. yüzyılın ortalarından başlayarak yerleşmeye başladığı ülkelerde hızla büyümekte olan bu sektörlerin (tabii kapitalizmin gelişme düzeyindeki ve kişi başına gelir seviyesindeki farklılıklara bağlı olarak, söz konusu toplumsal gruplar örneğin Türkiye’de

Sudan'dan kat kat büyüktür, diğerlerinde ise ikisinin arasında farklı yerlerde bulunur) çalışanları ve öğrenciler genellikle anti-emperyalist bir geleneğe sahiptirler. Çelişkili biçimde, kendilerini aynı zamanda Batı Avrupa ve ABD'nin yaşam tarzına, tüketim kalıplarına ve burjuva demokratik biçimlerine yakın hisseder ve sosyal ve kültürel hayatta muhafazakârlığa tepki gösterirler. Bu, birinci çelişkidir. Çünkü hayata kazandırmak istedikleri biçimler dolayısıyla Batı dünyasına cezbedilmektedirler, ama Batı dünyası geri kalan ulusları ezdiğinde ve sömürdüğünde de tepki gösterirler. Bu kitleler Kanada başbakanı Justin Trudeau'ya hayrandır. Sadece genç ve yakışıklı olduğu için değil, kabinesinin yarısının neden kadınlardan oluştuğu sorulduğunda, “çünkü 21. yüzyılda yaşıyoruz” dediği için de çok beğenirler onu. Kanada yerlilerinin tarihsel mirasına önem verdiği için veya ekolojiyi ciddiye aldığı için de. Ama bir Kanada şirketi Türkiye'de Kaz dağlarında çok geniş bir alandaki ormanı tarumar ettiği için Kanada emperyalizmine kızarlar. Hâlâ hayran olmaya devam ettikleri Trudeau'nun bu tür şirketlerden oluşan Kanada sermayesinin ortak çıkarlarını savunan bir yürütme kurulunun başı olduğunu bir türlü keşfedemezler.²⁴

İkinci çelişki ileri ülkeler karşısında hissettikleri eziklikten kaynaklanır. Teknolojide, eğitimde, sanatta, haklar alanında onlara yetişmek, hatta onları geçmek için can atarlar, ama aynı zamanda Türkiye emperyalizme tâbi bir ülke olduğu için onları taklit ederek onların önüne geçemeyeceklerini anlayamazlar. Dolayısıyla ülkelerine bir büyük atılım yaptırabileceğini hissettikleri büyük halk hareketlerini desteklerler, içinde yer alırlar, bazen kahramanca savunurlar, ama iş Batı ile ilişkilere gelince Batı demokrasisinin ötesine geçme perspektifleri olmadığından, Batı'yı çıpa gibi almak istediklerinden onu bir kırmızı çizgi kabul ederler. Daha ötede: Batı sistemine bağlı olmanın bizim gibi ülkelerde kapitalizmin güvencesi olduğu düşüncesiyle Batı sisteminden uzaklaşmayı katiyen istemezler çünkü ülke kapitalizmden koparsa kendilerinin de proletarya, köylülük ve geniş yoksullar kitlesi karşısında sahip oldukları sınırlı ayrıcalıkların yitirecekleri korkusuna kapılırlar. İşte bu “dur” dedikleri yerdir. Bu da ikinci çelişkidir.

Şimdi bunu Sudan devriminde yaşanan büyük çelişkide cisimleşmiş olarak görelim. Sudan'da Sudan Meslekler Birliği adı altında modern küçük burjuvazi kendiliğinden başlamış olan bir devrime altı aydan fazla bir süre kahramanca önderlik etti. Rejimin baskılarına göğüs gerdi. Kitleyi Genelkurmay karargâhının önüne taşımak kimin önerisiydi bilmiyoruz, belki onlarındı, belki de değildi ama engel olmadı. Ömer Beşir devrildiğinde “işimiz tamam, eve gidiyoruz” demedi. İki ay boyunca Sudan sarsıldı. 3 Haziran'da büyük bir katliam yaşandı. Meslekler Birliği yine pes etmedi. 30 Haziran'da kitleyi daha sokağa çağırdı. Bundan sadece beş

24 Trudeau'nun Kanada şirketlerinin başka ülkelerdeki çıkarlarını korumak için ne sahtekârlıklar yaptığını öğrenmek isteyenler şuradan başlayabilirler: “Trudeau broke rules in SNC-Lavalin affair, says ethics tsar”, BBC, 14 Ağustos 2019, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-49349884>.

gün sonra ise bir anlaşma ile Askeri Geçiş Konseyi'nin de geçiş dönemini yönetecek Egemenlik Konseyi'nde eşit haklarla temsil edilmesini kabul etti!

Anlaşmanın ana boyutları şunlar: (1) Ülkeyi 39 ay boyunca Egemenlik Konseyi yönetecek. Hükümeti atayan o olacak. Aynı şey yargı için de geçerli. 39 ayın ilk 21 ayında, Egemenlik Konseyi'ne askeri kanattan biri başkanlık edecek. (Askeri Geçiş Konseyi'nin başkanı Abdülfettah Burhan Egemenlik Konseyi'ne de başkan seçilmiştir.) (2) Hükümet bir teknokratlar hükümeti olacak. Başbakan olarak atanan Abdullah Hamduk bir ekonomi uzmanı. Bunun anlamı başbakanın hükümetin kapitalist piyasa ekonomisine uygun davranmasını sağlayacağı. İçişleri ve Savunma Bakanları, yani iktidarın esas manivelaları, anlaşmaya göre Askeri Geçiş Konseyi tarafından atanacak. (3) Bir de yasama organı oluşturulacak. 39 ay boyunca seçim olmayacağına göre bu organ da Egemenlik Konseyi tarafından tayin edilmiş bir teknik organ olacak.

Bu koşullardan açıkça ortaya çıkan bazı sonuçlar var. Bir kere, ülkede egemenliği temsil eden Egemenlik Konseyi'nin içinde yer alan askeri kanat geleceğin rejiminin biçimlenmesinde tartışmasız şekilde söz sahibi olacaktır. Oysa bu kadro doğrudan doğruya Ömer el Beşir'in yardımcılarında oluşuyor. Bunların demokratik bir rejime razı olmasını beklemek kuzuyu kurda teslim etmek gibidir. Bu kadro ve genel olarak askeriyenin üst kademeleri eski rejimi sadece siyasi nedenlerle değil kendi ekonomik çıkarları dolayısıyla da savunmuştur bugüne kadar. 2000'li yıllarda bunlar petrol furyasında zenginleşmişlerdi. 2011'de Güney Sudan ayrılınca petrol rantı çok azalmıştır. Buna karşılık şimdi Sudan'da bir altına hücum yaşanmaktadır.

Askeriyenin durumunun en iyi örneği, şu anda rejimin en tehlikeli adamı olan, Hamidi takma adıyla tanınan "General" Muhammet Hamdan Dagalo'dur. "General" kelimesini tırnak içine alıyoruz çünkü Hamidi çakma generaldir. Cancavid çetelerinin Sudan silahlı kuvvetlerinin çatısı altına alınıp Çevik Destek Kuvvetleri haline getirilmesiyle bu milis şefine "general" payesi verilmiştir.²⁵ Afrika'yı yakından izleyen bir özel istihbarat yayınında Hamidi'den "işadamı general" olarak söz edilmektedir.²⁶ Hamidi'nin muazzam serveti Kuzey Darfur'daki Cebel Emir altın madeninden geliyor. Ayrıca Darfur'da altı yıl boyunca paralı asker faaliyetleri, Avrupa Birliği'nin göçü önlemek için Çevik Destek Kuvvetleri ile imzaladığı yüz kızartıcı anlaşmadan gelen fonlar ve Ömer Beşir devletinin NISS'e, orduya ve Çevik Destek Kuvvetleri'ne örtülü ödenekten aktardığı büyük bütçe kaynakları (bir hesaba göre

25 Bkz. Eric Reeves, "The Constitutional Charter and the Future of Sudan", Radio Dabanga'ya demeç, 7 Ağustos 2019, <http://sudanreeves.org/2019/08/07/op-ed-the-constitutional-charter-and-the-future-of-sudan/>.

26 Africa Intelligence, *The Indian Ocean Newsletter*, 6 Eylül 2019 tarihli sayı, https://www.africaintelligence.com/ion/corridors-of-power/2019/09/06/hemeti-the-businessman-politician%2C108371382-art?cxt=PUB&utm_source=ION&utm_medium=email&utm_campaign=AUTO_EDIT_SOM&did=89441387&eid=453374

devlet bütçesinin yüzde 70'ine kadarı “güvenlik” harcamalarına gitmektedir)²⁷ da Hamidi'nin servetinin büyümesine katkıda bulunmaktadır. Hamidi'nin Çevik Destek Kuvvetleri ayrıca hem son yıllarda Yemen'de, hem de son günlerde Libya'da General Haftar'a silahlı destek sağladığı için Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) tarafından ödüllendirildiği biliniyor. (Bu meseleye devletler sistemini tartışırken aşağıda döneceğiz.)

Hamidi bu büyük servetini elbette evindeki kasasında tutmuyor. (Her ne kadar Ömer el Beşir'in evinde epeyce yüklü para muhafaza ettiği saptanmış olsa bile.) Hamidi'nin parası sağlam bir kıyı ötesi muhafaza ortamında, BAE'de El Cüneyt (Al Junaid) Sanayi Şirketleri Grubu'nda işletiliyor. Bu grubun yöneticisi de, Hamidi'nin kardeşi Abdurrahman Dagalo. Şirkette NISS'in ileri gelen komutanlarının da ortak olduğu biliniyor.²⁸ Kısacası, Sudan'ın generalleri ve “generalleri” aslında sadece bir genelkurmay heyeti değil, aynı zamanda bir şirket yönetim kurulu olarak çalışıyor!

İkincisi, ordunun başta olduğu bir Egemenlik Konseyi'nin yönetimi altında Darfur, Mavi Nil ve Güney Kordofan bölgesel sorunlarının çözülmesi olanaksızdır. Silahlı muhalefeti temsil eden Sudan Devrimci Cephesi (SRF) 4 Ağustos'ta imzalanan Anayasal Şart'ı bütünüyle reddetmiştir. SRF aynı zamanda bakan atamalarını da “30 yıllık bir dönem boyunca Sudan halkının bütününe verdiği mücadelenin meyvelerini toplama” telaşının ürünü olarak nitelemiş ve reddetmiştir.²⁹ Sadece silahlı örgütler değil, örneğin Darfur'un yerinden yurdundan edilmiş halkını temsil eden kuruluş da (Darfur'da 2,5 milyon yerinden yurdundan edilmiş insan ile mülteci vardır)³⁰ askeriye ile yapılan anlaşmanın amacını “devrimin hedeflerinin gerçekleştirilmesini engelleme” olarak niteliyor ve devrimin hedeflerini şöyle sıralıyor: “rejimi yıkmak, suçluları adalete teslim etmek, özgürlük, barış ve adaleti tesis etmek, sivillerin öncülüğünde bir hükümet kurmak, yerinden yurdundan edilmiş halkın ve mültecilerin haklarını iade etmek.”³¹ Bunların hiçbirinin Egemenlik Konseyi yöne-

27 Reeves, a.g.y.

28 Eric Reeves, “‘General’ Mohamed Hamdan Dagalo (‘Hemiti’): One of the Most Powerful Men in Sudan – And One of the Richest”, 1 Ağustos 2019, <http://sudanreeves.org/2019/08/01/general-mohamed-hamdan-dagalo-hemiti-one-of-the-most-powerful-men-in-sudan-and-one-of-the-richest/>. Ayrıca bkz. “Economie politique du régime et de la révolte”, Entretien avec Raphaëlle Chevillon-Guibert, Noria, <https://www.noria-research.com/fr/economie-politique-du-regime-et-de-la-revolte/>.

29 “Sudan rebels: nominations for ministers are ‘quotas in its ugliest form’”, Radio Dabanga, 1 Eylül 2019, <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/rebels-nominations-for-ministers-are-quotas-in-its-ugliest-form>.

30 “Sudan’s UN Ambassador seeks 2020 Unamid withdrawal”, Radio Dabanga, 30 Ağustos 2019, <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/sudan-s-un-ambassador-seeks-2020-unamid-withdrawal>.

31 “Sudan rebels: nominations for ministers are ‘quotas in its ugliest form’”, Radio Dabanga, 1 Eylül 2019, <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/rebels-nominations-for-ministers-are-quotas-in-its-ugliest-form>.

timinde gerçekleştirilemeyeceği açıktır.

Üçüncüsü, bu anlaşma ile rejimin son dönemde işlediği suçların hiçbirinin ciddi şekilde soruşturulması ve suçluların cezalandırılması olanaklı değildir. Özgürlük ve Değişim Güçleri bu anlaşma ile devrim şehitlerinin kanını yerde bırakmayı kabul etmiş olacaktır. Sudan Meslekler Birliği'nin, özellikle de hastanelerden ölü sayısı derleme bakımından büyük avantajı olan Tabipler Birliği'nin verdiği sayılara göre, devrimin başından son günlere dek 246 gösterici öldürülmüştür. Ayrıca 3 Haziran gününden yaklaşık 100 kayıp insan bulunmaktadır. (Bunların bir bölümü bu açıklamadan sonra ölü, bir bölümü ise sağ bulunmuştur. Durumu saptanan toplam 43 kişi olduğuna göre, güncel sayılara göre en az 57, belki de daha fazla kayıp vardır. 246 olan ölü sayısı da bir ölçüde artmış olmaktadır.)³² Bütün bu insanların hesabını Çevik Destek Kuvvetleri'nin başı Hamidi Egemenlik Konseyi'nde otururken sormak mümkün değildir.

Dördüncüsü, Ömer el Beşir, yakın çevresi ve hükümetinde “son güne kadar yer alanlar hariç”, el Beşir döneminin iktidar partisi Ulusal Kongre Partisi bile Yasama Meclisi'nde yer alacaktır.³³ Karşı devrim kampını siyasi hayattan temizlemeyen, yani devri sâbık yaratmayan hiçbir devrim demokratik bir yeni düzen kuramaz.

Kendimize dürüst bir biçimde soralım: Her türlü tehdidi ve riski göze alarak yedi ay boyunca bir devrimin önderliğini yapan bir kuruluş ya da onu oluşturan insanlar neden sonunda çözümsüzlüğe teslim olur? Bunun sadece insani korku, bıkkınlık, yılgınlık vb. ile açıklanamayacak maddi sınırlardan kaynaklanıyor olması gerekir. İşte burada sınıf belirlenimi işin içine girer. Sudan gibi yoksul bir ülkede bile modern küçük burjuvazinin kaybedecek şeyleri vardır. Bundan da daha önemlisi, askeriye ile çatışmanın çok ileri gitmesi halinde devrimin yoksulların eline geçmesi ihtimali vardır. Belki de daha da önemlisi, modern küçük burjuvazinin Batı sisteminden kopmak istememesidir. İşin bu yanını aşağıda devletler sisteminin ve emperyalizmin etkilerini incelerken değerlendirebileceğiz. Bütün bu faktörler ve başkaları modern küçük burjuvazi ve onunla ittifak içindeki sınıf ve katmanların devrimin ucuna gelince frene basmasına neden olmuştur.

Biz başka ülkelerde bu faktörün Sudan'dan çok daha ağırlıklı bir etki yapacağı kanaatindeyiz. Türkiye Sudan'dan kat kat ileri derecede kapitalistleşmiş bir ülke olarak, modern küçük burjuvazinin refah içinde bir hayat yaşadığı bir ülkedir. Ama burada da modern küçük burjuvazi, birçok başka Müslüman çoğunluklu ülkede ol-

are-quotas-in-its-ugliest-form.

32 “In pictures: Commemoration of protesters killed during Sudan uprising”, Radio Dabanga, <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/in-pictures-commemoration-of-protesters-killed-during-sudan-uprising>.

33 “NUP head: FCC to select most seats in new Sudan parliament”, 14 Ağustos 2019, <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/nup-head-ffc-to-select-most-seats-in-new-sudan-parliament>.

duğu gibi, tarihsel olarak da bugün de solcudur, ilericidir, hatta yer yer devrimcidir (özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda TMMOB gibi bir örgütü gözünüzün önüne getirin). Burada ve daha ileri ülkelerde, **21. yüzyıl kapitalizminin ürünü olan** bu yeni sınıf ittifakının tam aynı olmasa bile benzer bir rol oynaması çok büyük bir olasılıktır.

Türkiye bu sınıf ittifakının büyük bir kitle kalkışması içinde oynayacağı rolü bir bakıma laboratuvar koşullarında yaşamıştır. Gezi deneyiminden söz ediyoruz. Bu kez genellikle yaptığımız gibi Türkiye çapındaki halk isyanından bütünlüklü olarak söz etmiyoruz. Sadece İstanbul Gezi Parkı'ndaki komün benzeri deneyimden söz ediyoruz. Neden "laboratuvar" diyoruz? Çok kahramanca mücadelelere de sahne olan Gezi Parkı deneyimi, aslında modern küçük burjuvazinin, proletaryanın eğitilmiş üst katmanının, kültür endüstrisi insanlarının ve öğrencilerin hegemonyası altında idi. İşçiler ve kamu çalışanlarının daha alçakgönüllü katmanları, beyaz yakalılar ve başkaları da geliyordu Gezi'ye. Ama vatandaş olarak. Oysa sözünü ettiğimiz sınıf ittifakı Gezi'de tam bir sosyolojik, ideolojik, politik ağırlık taşıyordu. O bakımdan, Gezi Sudan ya da Mısır devrimi eksi işçi sınıfı ve öteki plebler olarak formülle ifade edilebilecek bir sosyo-ekonomik tabana dayanıyordu. Devrimci İşçi Partisi, Gezi'den bir ay önce, yasaklanmış olan bir başka 1 Mayıs'ta, devrimlerin tarihi gelişmesinin yasalarından hareketle "Taksim Tahrir olacak" pankartı taşıyordu. Evet, doğru, Taksim bir ay sonra 1 Haziran günü gerçekten Tahrir oldu. Ama sadece Tahrir oldu! Mısır devriminin pleb unsurunu içermediği için Tahrir (coğrafi olarak değil sosyolojik olarak) yalnız kaldı. Bu yüzden, Gezi'nin başını çeken ya da çektiği varsayılan unsurlar isyandan çok daha çabuk geri adım attı! Çünkü enselerinde işçi sınıfının soluğunu duymuyorlardı. Karşılaştırma için söyleyelim: Sudan'da büyük 3 Haziran katliamından sonra küçük burjuvazi evlerinin bahçesinde toplanıyor ve tartışıyor. Ama yoksul mahallelerin gençleri her gün sokağa çıkıyor, baskı güçlerine meydan okuyor ve hep bir ağızdan bağıyordu: "*Thawra, thawra, thawra!*" Yani "devrim, devrim, devrim!"

Bu durum bize Mısır devriminin bir sorununu hatırlatıyor. Daha önce de anlattığımız gibi, Mısır devriminde Tahrir kalabalığı işçi sınıfının sorunlarına ve eylemlerine bir ölçüde kayıtsız kalmıştı. İşçilerin sınıf sorunları üzerinde mücadelelerini özel çıkar (*fi'awr*) sayıyor, devrimin herkesin ortak çıkarı olduğunu söyleyerek özel kesim çıkarının devrimi gerçekleştirme çabasının önüne geçmesini engellemeye çalışıyordu. Burada özel çıkar ile genel çıkar arasındaki dışsal karşıtlık yerine diyalektik bir ilişki kurmak gerektiğini kavrayamamak söz konusu. Devrimin işçi sınıfının "özel" denen çıkarına sahip çıkması, işçi sınıfının devrimin yanında daha güçlü ve kararlı durmasını ve böylece devrimin kendisinin ("genel çıkar"ın) güçlenmesini sağlayacaktır. Yani devrimle işçi sınıfı arasındaki bu etkileşim "özel çıkar"ı genel çıkar haline getirecek, genel çıkarı ise işçi sınıfının "özel çıkar"ının önkoşulu

yapacaktır. Bu sentez olasılığını göremeyen ve ikisi arasında doğrusal bir karşıtlık iddiasında bulunan, devrime karşı küçük burjuvazinin tavrını almış demektir. Pleb unsurları kendi yanına kazanamayan bir devrimin kapitalist toplumda tıkanmaya mahkûm olduğunu, her devrimin başarılı olmak için kapitalizmin iki ana sınıfı arasında seçmek zorunda olduğunu görememiş demektir. Mısır devriminin küçük burjuvasının bu sorunu, aslında bugün dünya solunun olağan zamanlarda işçi sınıfına kayıtsız kalmasına da paralel düşen bir tutumdur, solun küçük burjuva hegemonyasına girmiş olduğuna işaret eder ve en azından ideolojik planda Marksizmin, daha evvel de belirttiğimiz gibi, tarihinin en düşük etki bölgesinde olmasıyla doğrudan ilgilidir.

Mısır'daki bu tutum, ilginç bir biçimde, Cezayir'de neredeyse bire bir tekrarlanmıştır. Yukarıda Cezayir'in Ulusal Diyalog ve Arabuluculuk Mercii üyeleri arasında saydığımız avukat Mustafa Buşaşi, geçmişte insan hakları alanındaki çalışmaları dolayısıyla genel olarak mücadele içinde saygın bir isimdir. Ancak 10 Mart için genel grev ilan edildiğinde, Buşaşi buna derhal karşı çıkmıştır. Gerekçesi, bunun Hirak'ın bütünlüğünü bozacağıdır. Herkesin hep birlikte hareket etmesidir doğru olan. Bunu genel grevin "özel çıkar" olarak görüldüğü, işçi sınıfının konuşma biçimi olarak algılanmadığı biçiminde yorumlayabiliriz. Küçük burjuvazi işçi sınıfının devrimlere bağımsız ve örgütlü bir güç olarak girmesinden rahatsız olur, çünkü bunun küçük burjuvazinin karşı devrimle pazarlık etmesine, devrimi istediği zaman durdurmasına engel olacağından korkar. Bu tür tutumlara karşı hiç taviz verilmemelidir. Genel grev karşı devrim dışında kimi rahatsız eder? Kapitalisti! Yine aynı yere geliyoruz: Her devrim kapitalist toplumda iki ana sınıftan birini seçmek zorundadır.

Biz önümüzdeki bütün bir dönem boyunca devrimlerin gelişmesinde çok büyük önem taşıyacak bu soruna *devrimin asimptotik güçleri* ya da daha Türkçe bir ifadeyle *devrime kavuşmaz güçler* sorunu adını veriyoruz. Bunun anlamı, modern küçük burjuvazi ve onun etrafında oluşan ittifakın devrimin ucuna kadar gelip sonra çark etmesidir. Yani devrimler ilişkisi asimptotiktir, ona kavuşmaz. Türkiye'de biz buna *Gezi ittifakı* adını takabiliriz. Bize göre, sözünü ettiğimiz olgu, önümüzdeki dönemde birçok ülkenin devriminde ortaya çıkacaktır. Devrimci bir önderlik bu soruna nasıl yaklaşmalıdır? Bu sorunun kesin cevabı elbette daha fazla deneyimle daha dakik olarak verilebilecektir. Ama şimdiden belirli cevaplar verilebilir. Tabii sorunu çözmek için nedenlerini iyi teşhis etmek gerekir. Yukarıda da vurguladığımız gibi, bunun esas iki temel nedeni vardır.

Birincisi, modern küçük burjuvazinin proletaryanın iktidarından burjuvazinin kinden de daha fazla korkmasıdır. (Kendileri meseleyi elbette böyle ifade etmeyecektir. Bir yoksullar ve plebler ordusundan korkacak, ideolojik olarak ise meseleyi *demokrasi ile diktatörlük arasında bir tercih* olarak ifade edeceklerdir.) Bu konuda devrimci önderliğin yapması gereken, aynen Lenin'in Rusya'da köylülük

için yaptığı gibi, bütün devrim öncesi dönemde modern küçük burjuvazinin bütün çıkarlarının ve ihtiyaçlarının merkezi planlamaya dayalı bir proleter ekonomisinde nasıl daha güvenceli biçimde karşılanacağını, kaygılarının (demokrasi sorunu) nasıl giderileceğini ve ideolojik özlemlerinin (Türkiye'nin "asri medeniyet seviyesine", yani çağdaş uygarlık düzeyine yetişmesinin) ise nasıl proletarya iktidarı altında çok daha hızla gerçekleşeceğini en başta parti programı aracılığıyla ama aynı zamanda sabırlı bir propaganda faaliyetiyle ve sebatla anlatmaktadır.

İkincisi, devletler sistemi meselesidir. Az önce sözü edilen "çağdaş uygarlık düzeyi"ne ulaşma sorunu zaten doğrudan doğruya bununla ilintili, ama soruna Türkiye'nin "ulusal" çıkarlarının optiğinden bakan bir meseledir. Yukarıda da anlattığımız gibi, modern küçük burjuvazi ve onun müttefiki devrime kavuşmaz güçler, Batı dünyası karşısında çok ikircikli ve çelişkili bir ruh durumu içindedir. Emperyalizmi dolayısıyla ondan nefret etmekte ama başarıları ve demokrasisi dolayısıyla ona hayran olmaktadırlar. Proletaryanın devrimci partisi, bütün bir devrim öncesi dönemde, çok kararlı bir anti-emperyalist politika ve derinlemesine bir anti-emperyalist propaganda ile, ama aynı zamanda emperyalist ülkeleri de kapsayan bir enternasyonalizm politikası ve en önemlisi, başarılabilirse bir dünya partisi içinde Avrupa ülkelerinin proletaryası ile iyi ilişkiler sayesinde bu konuda da modern küçük burjuvaziyi yanına kazanmanın koşullarını hazırlamalıdır.

Devrime kavuşmaz güçler tespiti, sadece proletarya modern küçük burjuvazi üzerinde politik hegemonya kuramadığı takdirde geçerlidir. ***Proleter hegemonyası, modern küçük burjuvazinin eğilimlerini tersine çevirme potansiyeline sahip tek şeydir.***

Parti, strateji, program, ayaklanma

Devrimlerin zafere ulaşması için iyi örgütlenmiş ve en ileri sınıfa dayanan bir devrimci partinin gerekliliği fikri, Marksizmin en geç 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kesin biçimde yerleşmiş bir kazanımıdır. Bu tür bir partinin varlığı sadece ayaklanma anında başarılı bir hazırlık ve uygulama bakımından gerekli değildir. Aynı zamanda devrimin iniş çıkışlarının, gelgitlerinin, ileri atılımlarının ve geri düşüşlerinin, kendine özgü ritminin içinde, ne zaman atak yapılacağını, ne zaman pusuya yatılacağını, ne zaman başka güçlerle birlikte çalışılıp ne zaman tek başına kitlelerin karşısına çıkılacağını, kısacası ayaklanmanın koşullarını hazırlamak için bütün taktik gereklerin doğru biçimde yerine getirilebilmesi için de lazımdır böyle bir parti.³⁴ Oysa 21. yüzyıl başı devrimlerinde bu tür partiler, yalın olarak söyleyelim, yoktur!

34 Burada sözü edilen meseleleri Ekim devrimi bağlamında ayrıntısıyla incelemiştik. Bkz. Sungur Savran, "80 yıla bedel 8 ay: Büyük Ekim Devrimi", *Devrimci Marksizm*, sayı 32-33, Sonbahar-Kış, 2017.

Ekim devriminin yarattığı olumlu zeminde Bolşevizmin Komintern aracılığıyla uluslararasılaştırılmasından sonra 1930’lu yıllardan itibaren Sovyet bürokratik yozlaşmasının ideolojisi ve politikası olan Stalinizmin etkisi altında komünist partileri (bir bölümü uzunca bir süre reformistleşmeye direnmiş olsa bile) adım adım önce milli komünizm taraftarı, ardından özellikle Halk Cephesi ve aşamalı devrim politikalarıyla reformist partiler haline geldiler. Bu uluslararası Bolşevizme zaten ağır bir darbeydi. Ama bir yarım yüzyıl sonra, Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasında var olduğu kadarıyla milli komünist ve reformist komünist partilerin de ideolojik, hatta bazen örgütsel olarak dağılması (hatta Türkiye’de olduğu gibi bütünüyle tasfiye edilmesi, yani daha alışılmış terimle likidasyona tâbi tutulması), dünya çapında (bazı istisnalarla) bu tür işçi partilerinin ya liberalleşmesine ya da düpedüz yok olmasına yol açtı. Öte yandan, bu uzun yozlaşma ve buharlaşma sürecini önceden görerek Trotskiy önderliğinde IV. Enternasyonal’i kurmuş olan devrimci Marksist gelenek de pek az ülkede işçi sınıfına yol gösterme çabasına girebilecek bir büyüklüğe ulaşmasının yanı sıra, kendisi de dünya tarihinin altüst olmasından büyük ölçüde nasibini alıyor ve şaşırtıcı politikalar izleyen partiler doğuruyordu. Dolayısıyla, Arap devrimi kendini önderliksiz buldu.

Tunus’ta durumun karikatür benzeri bir hâl almış olduğunu daha önce anlatmıştık. Tunus devrimi henüz işini bitirmeden hükümete giren Ectecdid (Yenilenme) adlı eski komünist partisi, kendini düzenin duvarlarını yıkmak için hâlâ mücadele etmekte olan devrimci halkın karşısında, karşı devrimin saflarında buluyordu!³⁵ Mısır’daki sosyalist partilerin (Trotskistler de dâhil!) iki buçuk yıl süren devrim boyunca bir eski düzen yanlılarının, bir İslamcıların kuyruğuna takıldığını da anlatmıştık. Bu durumda Hamdin Sabbahi adını taşıyan, sol Nasırcı, emekçi sınıflarla doğrudan ilişkisi olmakla birlikte küçük burjuva karakter taşıyan bir önder, Mısır devriminin esas önderi olarak kendine yer bulabiliyordu. Sosyalistler de sonunda Sabbahi ile birlikte el Sisi’ye destek verecek bir cepheye girerek intihar ediyorlardı.³⁶

Cezayir’de durum daha iyi değildir. Cezayir Komünist Partisi (yani Stalinist parti), tarihin sınavından geçememiş bir partidir. Bunun nedeni, sömürge işçi sınıfının partisinin, sömürgeci ülke işçi sınıfının partisinin sömürgesi olarak doğması ve yaşamasıdır! Fransız Komünist Partisi, Cezayir savaşı sınavında sınıfta kalmış, ulusal kurtuluş hareketine destek vermemiş, bireysel olarak bazı komünistlerin (Türkiye’de en iyi tanınan örnek Henri Alleg’dir)³⁷ fedakârca mücadelesi de bu ayıbın üzerini kapatmaya yetmemiştir. (Cezayir savaşında Fransız Trotskistleri savaşa gönderilmekte olan birlikler içinde propaganda-ajitasyondan askeri malzemenin

35 “Arap devriminin sorunları”, a.g.y., s. 133.

36 A.g.y., s. 135-141.

37 Bkz. Henri Alleg, *Sorgu*, çev. Alaattin Bilgi, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1998.

yollanmasını engelleme çabalarına kadar devrimci Marksizmin onur sayfalarında yer alacak bazı eylemler düzenlemiştir.) Cezayir Komünist Partisi de “ağabey parti”nin etkisi altında savaşa devrimci bir rol oynamaya hazırlıksız yakalanmıştır. Savaştan sonra rejim sıkılaştığında parti kapatılmış, daha sonra yer altında Sosyalist Öncü Partisi (PAGS) adı altında 1966’da yeniden kurulmuş, 1989’da legalleşmiş, sonra İslamcılarla iç savaş sırasında yeniden yasaklanmıştır. Aynı zamanda tam bu dönemde Sovyetler Birliği’nin de çökmesi sonucunda parti çözülmüştür. Bugün onun kadrolarının kurduğu, daha ziyade laiklik üzerinde ısrarla duran bir parti vardır ama işçi ve emekçi sınıflarla hemen hemen hiçbir ilişkisi kalmamıştır. Hiçbir anlamda bir sosyalist parti değildir.³⁸

Trotskist hareket Cezayir’de belirli bir önem taşımıştır. Savaş sırasında, ünlü Pablo (asıl adıyla Mikhaïl Raptis) Cezayir’in ilk lideri olacak olan Bin Bella’ya danışmanlık yapmıştır. Bu gelenekten gelen Sosyalist İşçi Partisi (PST) bugün Cezayir’in iki Trotskist partisinden biridir. Bir de Lambertist olarak bilinen bir başka Trotskist akımın Cezayir’de daha da güçlü bir partisi vardır: İşçi Partisi (PT). Trotskizmin bazı akımlarının ne kadar tanınmaz bir hale gelebileceğinin iyi bir örneği bu PT’dir. PT, İslamcılarla iç savaş çıktıktan sonra bütünüyle Cezayir rejiminin yanına geçmiştir. Buteflika döneminde rejimin sol kanadı olmuştur.³⁹ Bugün PT’nin kadın lideri Luiza Hanun hapistedir. Elbette salıverilmesini talep etmek bütün Marksistlerin görevidir. Ama Hanun’a yöneltilen suçlamalardan biri “rejimi değiştirmek için çalışmak” gibi absürt bir suç isnadı ise, bir başkası da Said Buteflika ile *devrim başladıktan sonra* işbirliği üzerine kurulmuştur.⁴⁰ Bir devrimci Marksist için böyle bir iddia ileri sürülebilmesi bile insana sorular sordurtmalıdır.

PST’ye gelince, bu partinin politik tutumu da çok ciddi soru işaretleri yaratıyor. Bu partinin önde gelen yöneticilerinden biri Cezayir’de devrim olmadığı kanısındadır. Halk altı aydır her hafta yüz binleriyle, hatta milyonlarıyla sokağa çıkıyormuş, Buteflika’nın gidişyle yetinmeyip bütün rejimi yıkmakta (sağlam bir önderliği olmadığı halde) ısrar ediyormuş. Bunlar PST’nin bu yöneticisi için önemli değil. Bir yazısında şöyle yazıyor: “Bu durumu devrim ile reform alternatifleri terimleriyle ele almak tarihin statik, hatta skolastik bir yorumuna yaslanan formalist bir yaklaşım olur. Siyasi kopuşlar, fetva yoluyla çözülemez ve *a posteriori* [olaydan sonra] çözülemez. ‘Büyük Olay’ diye bir şey yoktur.”⁴¹

38 Bkz. Arezki Metref, “Hébétude de la gauche algérienne”, *Le Monde Diplomatique*, Şubat 2019, <https://www.monde-diplomatique.fr/2019/02/METREF/59523>.

39 Metref, a.g.y.

40 “Algérie: Louisa Hanoune inculpée pour ‘atteinte à l’autorité de l’armée et complot contre l’autorité d’Etat’”, *Jeune Afrique*, 14 Mayıs 2019, <https://www.jeuneafrique.com/774288/societe/algerie-louisa-hanoune-inculpee-pour-atteinte-a-lautorite-de-larmee-et-complot-contre-lautorite-de-letat/>.

41 Nadir Djermoune, “Algeria after Bouteflika”, *Jacobin*, 17 Mart 2019 [<https://www.jacobinmag>].

Ama bu yönetici bile, partisinin diğer bazı temsilcilerinden daha hayırhah bakmaktadır Cezayir’de yaşananlara. Öteki temsilcinin görüşü şu cümlede bulunabilir: “Görünüşe rağmen, devrimci bir durum yaşamıyoruz, her ne kadar içinden geçmekte olduğumuz moment tartışmasız biçimde bu yönde potansiyeller taşısa da.”⁴² Bu iki görüşün hangisinin daha sorunlu olduğunu saptamak epey zor. Biri devrim reform karşıtlığını reddediyor, ama ötekinin devrim yok fikrini de sorguluyor vb.

Bütün bu durum bize şu İngiliz deyişini hatırlatıyor: “İnsanın böyle dostları varken düşmana ne gerek var?”

Gerek PT, gerekse PST Hırak’a “Egemen Kurucu Meclis” şiarını öneriyorlar. Biz de Cezayir’deki mücadelenin bu aşamasında bunun en doğru şiar olacağında onlarla hemfikiriz. Ama daha bugünden PST’lilerin bir burjuva demokrasisi kurumu olan Kurucu Meclis ile sovyet ya da fabrika komitesi tipi işçi konseylerini birbirine karıştırdığını, iç içe geçirerek aynı şey saydığını görüyoruz. Bu, yarın mutlaka işçi sınıfının bağımsızlığının (bilinçli ya da bilinçsiz şekilde) önüne geçme sonucunu doğuracaktır.

Bütün bunlara rağmen, Haziran’dan bu yana bu partilerin de dâhil olduğu bir birleşik cephenin kurulmuş olması (Alternative démocratique-Demokratik Alternatif), **bu aşamada** doğru yolda bir adım gibi görünüyor. PT ve PST’nin yanında bu cephede Berberileri örgütleyen FFS, PAGS’ın (yani eski Komünist Partisi’nin) mirasçısı olan RCD ve laik partiler UCP ve MDS ile Cezayir İnsan Hakları Savunusu Birliği (LADDH) vardır.⁴³ Demokratik Alternatif, Kayid Salih’in seçimlerin yıl sonundan önce yapılacağı açıklamasından sonra “cumhurbaşkanı seçimi gündemini reddettiklerini” açıklamıştır.⁴⁴

Sudan’da durum biraz farklıdır. Sudan Komünist Partisi, tarihsel olarak Arap dünyasının en güçlü komünist (Stalinist) partilerinden biri olmuş, bir diktatörlüğe

com/2019/03/algeria-protests-bouteflika-movement]. *Jacobin*’in İngilizce bir yayın organı olması ve Fransızca yazan bir yazarın yazısının İngilizce’ye çevrilmiş olması, yazarın esas meramının anlaşılmasına yol açıyor. Burada “Büyük Olay diye bir şey yoktur” (“There is no Great Event”) olarak karşılanan cümle Fransızca’da çok büyük bir olasılıkla “Il n’y a pas de Grand Soir” (“Büyük Akşam gelmeyecektir”) olarak yazılmıştır. Fransızcada devrim karşıtı solcular tarafından sık sık kullanılan bu deyimın anlamı ikirciksiz olarak toplumsal gelişmeyi tek bir adımla çözecek bir devrim olayı yoktur olarak anlaşılmalıdır.

42 Hocine Belallafoui, “Les mobilisations imposent les premiers reculs au régime”, *Inprecorr*, No. 662-663, Nisan-Mayıs 2019, <http://www.inprecor.fr/article-Alg%C3%A9rie-Les%20mobilisations%20populaires%20imposent%20les%20premiers%20reculs%20au%20r%C3%A9gime%20?id=2247>.

43 “Forces de l’alternative démocratique: la conférence du pacte politique reportée”, Algérie Presse Service, 31 Ağustos 2019, <http://www.aps.dz/algerie/93862-forces-de-l-alternative-democratique-la-conference-du-pacte-politique-reportee>.

44 “Les Forces de l’Alternative Démocratique rejettent l’agenda de la présidentielle”, TSA Algérie, 9 Eylül 2019, <https://www.tsa-algerie.com/les-forces-de-l-alternative-democratique-rejettent-l-agenda-de-la-presidentielle/>.

son veren ve ülkenin sola kaymasına yol açan 1964 devriminin asli mimarlarından olmuştur. Ne var ki, bir süre sonra başa geçen Nasırcı Cafer Numeyri'ye karşı giriştiği başarısız darbe, partinin uzun süre belinin kırılmasına yol açmıştır. Ancak parti, birçok başka benzerlerinden farklı olarak ne adını değiştirmiştir, ne de kendini bütünüyle “yenilemiştir”. Sudan'ın hatırı sayılır sol kültürünün oluşmasında ciddi etkisi olduğu gibi,⁴⁵ şimdi yaşanan devrimde de saygı gören bir aktördür. Ne var ki, Stalinizmin aşamalı devrim saplantısı, partinin aşamadığı kalıp olmuştur. Sudan Komünist Partisi, bugün de bir “milli demokratik devrim” çağrısı yapmaktadır. Sudan burjuvazisinin devrimin hayrına parmağını bile kıpırdatmayacağı açıkken böylesine güçlü bir devrimci dalgayı önceden böyle bir sınırlı hedefe bağlamak Sudan Komünist Partisi'nin de devrimin sorunlarının üstesinden gelemeyeceğini düşündürüyor. Bütün bunlara rağmen devrimci Marksistlerin Sudan Komünist Partisi'ne ilişkin taktik hattının ne olması gerektiği ancak partinin daha yakından tanınmasından sonra kararlaştırılabilir.

Bizim parti meselesinden sonra günümüz devrimleri açısından ele almak istediğimiz öteki mesele strateji sorunu ve buna bağlı olarak ayaklanma meselesidir. Ele almak istediğimiz soru, yalındır: Bir büyük devrimin, iktidarı ellerinde tutan hâkim sınıf temsilcilerinden alıp (şu anda anlatmakta olduğumuz nokta açısından bakıldığında nasıl tanımlanırsa tanımlansın) “halk”a vermek isteyen bir devrimin, iktidardakilerin silah gücüyle ezilmesi ihtimaline karşı ne yapması gerekir? Modern çağın başlangıcından beri bütün muzaffer veya yenilmiş devrimlerin ve devrimci krizlerin gösterdiği, bir aşamada her devrimin kendisini savunmak için silahlanmak zorunda kaldığıdır. Devrim ya da devrimci kriz yaşanmakta olduğu halde silahlanmayan ya da silahlanmakta geç kalan önderlikler (örnek Paris Komünü, örnek Şili'de Unidad Popular), çok büyük sayıda insanın hayatının kaybına razı olmak zorunda kalmıştır. (Verdiğimiz her iki örnekte de on binlerle sayılıyor ölü sayısı.) Oysa 21. yüzyıl devrimleri (Arap devrimi) devrimin barışçı olması gerektiğine dair bir önyargı, neredeyse dogmatik bir inançla başlamıştır. Bugün Sudan ya da Cezayir sokakları ne zaman kitlelerle dolsa “*sılmıyye*” (barış) sloganı, bazen kendi başına, bazen “*hurriya*” ve “*adala*” ile birlikte, çınlamaktadır.

Bu, taktik bir yaklaşım olsa elbette anlaşılabilirdi. Bu tür bir yaklaşım taktik nedenlerle bazı anlarda gerekli olabilir. Şu anda devrim yaşamakta olan iki ülke bu söylediğimize çok iyi bir örnektir. Sudan 21. yüzyılın başından bu yana iç savaşlarda çok ama çok acı çekmiş bir ülkedir. Yukarıda da anlattık, Kuzey ile Güney arasında 10 seneye yaklaşan bir iç savaş sonunda ülke ardında 2 milyon ölü bira-

45 “Culture de gauche et mémoires révolutionnaire au Soudan”, Entretien avec Elena Vezzadini, Noria, 1 Ocak 2019, <https://www.noria-research.com/fr/cultures-de-gauche-et-memoires-revolutionnaires-au-soudan/>.

karak bölündü. Darfur'da ölü sayısı sayılmıyor, mülteci ve yerinden yurdundan olmuş milyonlar da cabası. Darfur'la birlikte, Kuzey ile Güney arasında sınır eyaletleri olan Mavi Nil ve Güney Kordofan'da da savaş hâlâ bitmiş değil. Böyle bir ülkede devrimin kitleleri birleştirmek için, bu başlayan toplumsal hareketin daha önceki mücadeleler gibi şiddete batmayacağını anlatmaya çalışması, barış şiarını öne çıkarması anlaşılır bir şey. Cezayir de pek az farklı. 1990'lı yıllar Cezayir'de köktendinci İslamcılarla dehşet verici bir savaşa sahne olmuştu, devletin kullandığı yöntemler bugün "imha savaşı" kavramının bile kullanılmasına neden oluyor. O savaşın yarattığı travma, bugün çok insanın silah ve şiddete çok uzak hissetmesine mutlaka yol açıyor olmalıdır. Her ne kadar bütün gözlemciler "milenyum kuşağı"nın bu konuda eski kuşaklardan çok farklı olarak bir travma deneyiminden geçmediğini hatırlatsa bile.

Ama Mısır ve Tunus için aynı şeyi söylemek mümkün değil. İki ülkede de köktendinci İslamcıların terörist tarzda sabotaj ve suikastleri zaman zaman yaşanmıştı, hâlâ yaşanıyor. Ama bunun dışında, ikisinin de son onyıllarda ağır ve travmatik bir iç savaş benzeri deneyimden geçmediği biliniyor. O zaman bugünkü devrimlerde taktik mülhazalar anlaşılabilir olsa da, Mısır ve Tunus örnekleriyle birlikte hakikatin yüzü aydınlanıyor: Barışçı devrim yaklaşımı, son dönemin ideolojik ortamının bir ürünüdür. Eski kuşaklar için devrim çok çeşitli araçlarla yapılabilen bir şeydi. Arap devrimlerinin bir kısmı (Mısır 1954, Irak 1958) büyük kitle seferberliklerinin askeri darbelerle iç içe geçtiği bir biçimde gerçekleştirilmişti. Oysa şimdi "sılımiye" sokakları çınlatıyor. Neden?

Bunu ancak "tarihin sonu sendromu" olarak anabiliriz. Yukarıda "ideoloji ve bilinç" alt başlığı altında anlattığımız genel ideolojik iklim, artık kapitalizmden başka sistemlerin olanaklı olmadığı fikrini çok güçlü bir şekilde yaydığından devrim de anlamlı bir yöntem olmaktan çıkmıştı. Kitle eylemleri söz konusu olduğunda ise "şiddete başvurmayan yöntemler" veya "pasif direniş" çok daha popüler hale gelmiş, hatta "sivil toplum kuruluşları" tarafından sistematik olarak pazarlanmıştı, hâlâ da pazarlanıyor. Gün Che'nin resimlerine bakıp iç çekme ama Gandhi'yi yüceltme günüdür. Sonra devrim kendiliğinden geri geldi, ama bu sefer silahlarını bırakarak. Eski kuşaklar darbeyi bile mübah görüyordu. Sovyet çöküşü sonrası kuşaklar, oy sandığından başka değişim yolu tanımamakta ısrar ediyorlar. Kendileri devrim için ayağa kalktıklarında bile.

Burada derhal bir ironi ile karşılaşıyoruz. Bugün Mısır ve Tunus devrimlerinin tarihi daha ayrıntılı biçimde yazılmaya başlandıkça, her iki ülkede de, başta uluslararası bilgi akışına dâhil olmamış kitlesel şiddet örnekleri adım adım gün yüzüne çıkıyor. Birinci kuşak Arap devriminin bir araştırmacısı Mısır ve Tunus devrimleri hakkında şöyle yazıyor: "Genel izlenimin tersine, bunlar 'aşağıdan sınıf temelli isyanlardı' ve şiddete başvuruyordu; bir toplumsal dönüşüm programları olmasa bile

ülke içinde ve dışında kendi karşılarında karşı devrimci düşmanlar yarattılar.” Aynı yazar “Tunus ve Mısır’da yakılan polis karakollarından ve Tunus’ta RCD’nin binalarının yakılmasından” söz ediyor. “Kitlel toprak ve bina işgalleri, elektrik, doğal gaz ve benzeri faturaların toplu halde ödenmemesi, hatta ender durumlarda fabrika işgalleri... Arap devrimleri daha önceki plebyen devrimlerin tarihsel geleneğine sahip çıkmıştır.”⁴⁶ Buna günümüz devrimlerinden de örnek vermek mümkün. Bir kere Sudan’da lastik yakmak, Müslüman çoğunlukla bütün ülkelerde olduğu gibi, vaka-yı âdiyeden. Aynı zamanda yol kesme ve trafiği engelleme de.⁴⁷ En son Cezayir’de, şehirlerine “diyalog” adına gelen yarı-resmi bir heyetin pankartına, bir dini törenin cezbesine kapılmış gibi büyük bir heyecanla şiddet uygulayan kitlelerin tutumu genel olarak halkın şiddete o kadar da yabancı olmadığını düşündürüyor. Neden bu çelişki? Bizim hipotezimiz şudur: “Barış” şiarı, yukarıda sözünü ettiğimiz, “tarihin sonu” ideolojisinden çok etkilenmiş olan “Gezi ittifakı”nın üzerine titrediği bir yaklaşımı simgeler. Fikri modalar işçi ve emekçi halkı, okumuş küçük burjuvadan çok daha az etki altına alır. (“Moda” olmayıp kalıcı olan fikir ve duygu sistemleri ise, mesela din ve milliyetçilik, işçi ve emekçi kitlelerin bağrında çok daha inatçı tarzda yaşar.) Dolayısıyla halk sınıflarına ve sınıf coğrafyasının taşrasına gidildikçe şiddet eğiliminin kendiliğinden artmasına olağan bakmak gerekir. Şunu da eklemek koşuluyla: Büyük toplumsal mücadelelerin bir aşamasında, devletin uyguladığı yöntemler en barışçı yöntemleri savunan insanları bile zıvanadan çıkarabilir.

Şimdi işin en hassas yönüne geliyoruz. Sudan devrimi, 21. yüzyıl insanına bir hayat dersi verdi, ama maalesef devrimin küçük burjuva önderliği bu dersi alamadı. Devrimin en büyük eyleminin Genelkurmay önünde yapılan ve yüz binlerin katıldığı oturma eylemi olduğu kuşku götürmez. Bu büyük güç ve kararlılık gösterisidir ki, baskı aygıtlarının tamamının (ordu, Çevik Destek Kuvvetleri, NISS, polis) üst kademesini oturma eyleminin başlamasından beş gün sonra Ömer el Beşir’i görevden alma kararını vermeye itti. Şimdi soralım: Baskı aygıtları bu eyleme neden izin verdi? Kitlenin gücünden korkup şiddete başvuramadıkları açıklaması (bazen böyle şeyler mümkündür, uygulanan şiddetin siyasi bedeli devlete çok yüksek görünür) bu örnekte doğru değil. Bunun iki kanıtı var: Birincisi, 3 Haziran’da bu yapıldı, yani şiddete, hem de ne şiddete başvuruldu. Demek ki oturma eyleminin başladığı 6 Nisan ile Beşir’in görevden alındığı 11 Nisan arasında da yapılabilirdi. Evet, konjonktür değiştiği için belki Nisan’da mümkün değildi denebilir. Ama, ikinci

46 Jamie Allinson, “A Fifth Generation of Revolution Theory?”, *Journal of Historical Sociology*, 2019: 1-10, buradaki referanslar sırasıyla s. 8, 2 ve 7. Alıntılarda sözü edilen RCD, Binali’nin iktidar partisiydi. Biz şahsen 2013’te Afrika Sosyal Forumu için Tunus’a gittiğimizde RCD genel merkezinin nasıl harap halde, bir bina cesedi gibi durduğunu gözlerimizle görmüştük.

47 <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/power-water-cuts-prompt-protest-in-sudan-capital>.

noktamız da burada devreye giriyor: Bu bile doğru değildir çünkü baskı aygıtları, medyaya yansıyan haberlere bakılırsa NISS ve/veya Çevik Destek Kuvvetleri 6 Nisan ile 11 Nisan arasında birkaç kez halkın üzerine ateş açmışlar ama kitleyi dağıtamamışlardır. Böyle bir şey mümkün mü? Elbette değil. Hangi kitle kurşunlar altında dağılmaz? O zaman nasıl oldu da bu kitle dağılmadı? Çünkü baskı aygıtlarında çözülme başlamıştı! Çünkü erlerin, astsubayların ve alt rütbeli subayların bir bölümü, karşı devrimci ateş başlar başlamaz halkı korumak için silaha sarılmıştı! Hem de tek defa değil. Bu karşılıklı ateş birkaç kez (sayısını bilmiyoruz, muhtemelen daha büyük olaylarla küçük sataşmaların iç içe geçişi sayıyı saptamayı zorlaştırıyor) yaşanmıştı!

Bu, devrim tarihi için bir laboratuvar değerindedir. Karşı devrimci cephenin silahlı kuvvetlerinin, devrimin etkisiyle kendiliğinden dağılmasının çarpıcı bir örneğidir. Bu olay çok berrak dersler içeriyor. Bunlardan birincisi şudur: Halkın yanında bazı silahlı güçler olmasa, yani devrim kendini silahlı olarak savunmasa, Ömer el Beşir bugün başta olacaktı. Özgürlük ve Değişim Güçleri bugün nereye geldiyse, o isyancı askerler sayesinde. Bu yüzden “laboratuvar değeri”nden söz ediyoruz. Barışçı yöntemler devrimin asgari zaferi için bile yeterli olmayabiliyor. Bu durumda devrimin öz savunması küçük burjuva karakterdeki **önderliğe rağmen**, hareketin genelinin büyük gücünün etkisi altında gerçekleşmiştir. Ama bir sonraki aşamada öz savunma konusunda hiçbir güvence yoktur. Bu, savunulabilir bir yöntem değildir. Devrim yapmak isteyen devrimin öz savunmasını uygun bir zamanlama ve taktik ile sağlamak zorundadır. Bu stratejik bir sorundur. 21. yüzyıl devriminin çözülmesi gereken ana sorunlarından biri de budur.

Son olarak, stratejiye ilişkin bir başka nokta ile bu alt başlığı da bağlayalım. Yukarıda Sudan’daki anlaşmanın devrim kampı açısından çılgınlık olduğu, devrimin bütün gücünü israf etmenin kapısını açtığı sonucuna varmış, küçük burjuva önderliğin bu yola girmesinin nedenlerini araştırmıştık. Şimdi, parti bahsinde olduğumuza göre, şu soruyu sormalıyız: Sudan devriminde devrimci bir proletarya partisi olsaydı bu durumda ne yapardı, yapmalıydı? Cevap berraktır. Lenin Şubat sonrasında hangi yöntemi uyguladıysa onu uygulamak. Lenin halk hareketinin içindeki, biri zaten sınıfsal olarak köylü sosyalizminin temsilcisi olan (SR’ler), öteki ise ideolojik olarak küçük burjuva bir konuma kaymış olan (Menşevikler) iki akımın burjuvazinin hükümetini desteklediğini kavradığı andan itibaren, devrimde bir ayrışmanın, devrimin bir aşamasından diğerine geçişin gerekli hale geldiği sonucuna vararak bu stratejik yönelişi ince taktiklerle örmüş ve zafere taşımıştır. Sudan’daki durum da, ince ince taktikler gerektirecek olan bütün ayrıntılarına rağmen berraktır: Devrimin verili önderliği yani Özgürlük ve Değişim Güçleri’nin başındaki Sudan Meslekler Birliği artık karşı devrimle uzlaşma aşamasına ulaşmıştır. Dolayısıyla, devrimci halk kitlelerine yeni bir hat üzerinden yeni bir önderlik yaratılmalıdır. Bu

hat üç stratejik eksene yaslanacak, ama her aşamada çok ince taktiklerle örölmek zorunda olacaktır.

Üç stratejik eksenden ilki, sınıf ittifakına ilişkindir. Sudan’da “Gezi ittifakı”nın devrim üzerindeki politik hegemonyası kırılmalı, bunun yerine bir işçi-emekçi bloğunun politik hegemonyası kurulmalıdır. Bunun için başlangıç noktası elbette devrimin plebyen damarının yakalanmasıdır. Bu dinamik muhtemelen en etkili biçimde emekçi mahallelerinde yakalanabilir. Hartum’un çeperindeki mahallelerde ve başka eyalet ve kentlerde, örneğin Atbara’da, Port Sudan’da, Gedaref’te, Cezire’de, yani devrimin güçlü olduğu başka yerlerde, kent merkezlerinde ve ana meydanlarda yapılan gösterilerde bambaşka bir dinamik hissettirmiştir kendini. Hartum’un merkezinde Sudan Meslekler Birliği’nin otoritesini kimse sorgulamıyordu. Ama işçi sınıfı ile ticari tarımın gelişmesinin kurbanı olarak köyden yeni göçmüş kent yoksullarının iç içe yaşadığı kenar mahallelerde ve taşra kentlerinde durum çok farklıydı. Burada yerel önderlik mahallelerin kendi içinden çıkıyordu. Bu insanlar, benzin fiyatlarının sıçramasının tetiklediği 2013 isyanında eğitilmişlerdi. Bir hafta süren o isyanda 200 insan hayatını yitirmişti. Ölümünün ölçüsüz oranda çevre mahallelerinde yoğunlaştığını da eklemek gerekiyor.

İslam âleminin öteki ölkelerinde, daha doğrusu ekonomik olarak geri kalmış ölkelerin çoğunda olduğu gibi, bizim de kendi işçi-emekçi mahallelerimizden bildiğimiz gibi, bu mahalleler toplumsal olarak iç içe yaşayan, insanların neredeyse hepsinin birbirini tanıdığı, siyasi ilişkilerin günlük arkadaşlık ve dayanışma ağlarıyla örtüştüğü ortamlardır. Buralarda merkezi küçük burjuva önderliğin etkisi daha uzaktan, daha dolaylı bir nitelik taşımıştır. Yine buralarda, aynen 2013’te olduğu gibi, devrimci halk ile “güvenlik kuvvetleri” arasındaki çatışmalar en sert biçimlerini almıştır. En yüksek sayıda ölüm de buralarda görölmüştür. Merkezi önderliğe alternatif oluşturabilecek “direniş komiteleri” de en çok buralarda kurulmuştur. Halkın kendi içinden doğan bu komiteler Sudan’daki mücadele açısından birçok yerde belirleyici bir ağırlık taşımıştır. Başlangıç noktaları muhtemelen bunlar olacaktır.

İkinci eksen devrimin askeri boyutuyla ilgilidir. Burada başlangıç noktasının yukarıda sözü edilen ordu içindeki bölünme olduğu kuşkusuzdur. Kitleyi Çevik Destek Kuvvetleri’nin zorbalarına karşı korumak için harekete geçen askerler ve astsubaylar üniforma altında işçi ve köylülerdir. Bunların elden geldiğince hızlı bir şekilde devrim saflarına örgütlenmesi için ordu tabanında çok ciddi bir çalışma gereklidir. Buna rütbeli subayların özellikle genç kuşakları içinde bir çalışma da eşlik etmelidir. Ordu içindeki devrim taraftarları kendilerini pratikte kanıtlamıştır. Devrimci bir önderlik somut gerçeklikte ortaya çıkan bu fırsatı değerlendirmelidir.

Nihayet üçüncü eksen emperyalizmle ittifakın derhal sona erdirilmesi için bir atılımdır. Çünkü Sudan devrimi emperyalizme maalesef elini uzatmıştır. Devrimci önderliğin stratejisinin bu eksenini ancak bu ittifakı deşerek yerli yerine yerleştire-

biliriz. Bu da bizi devrimin sorunlarının dördüncüsüne getiriyor.

Devrimin “uluslararası topluluk” tarafından evcilleştirilmesi

Sudan devriminin uluslararası yönünün üç önemli boyutundan söz edilebilir. Bunlardan ilki İslamcı güçlerin kendi aralarında verdikleri mücadele ile ilgilidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, El Beşir 1989’da, kendinden önce Cafer Numeyri’nin 1969’da kurmuş olduğu Nasır eğilimli, görelî olarak laik ve ekonomide devletçi rejime karşı tepki olarak İhvan damgası taşıyan bir İslamcı dalganın yükselişi sonucunda iktidara gelmişti (arada bir dört yıllık ara dönem olduğunu, Numeyri’nin 1985’de bir devrimle devrildiğini ekleyelim). Tayyip Erdoğan 2002-2003 döneminde Türkiye’de hükümetin başına geçince, derhal yüzünü Sünnî Arap âlemine dönecek, İhvan’ı müttefiki belleyecekti. Tabii bu durumda el Beşir gayet doğal olarak bir müttefik adayı oluyordu.

Ne var ki, tarihsel açıdan bakıldığında Sudan modern çağda hep Mısır’la yakın ilişki içinde olmuştur. 2011-2013 Mısır devrimi İhvan tarafından çalınca her şey Tayyip Erdoğan’ın istediği kulvardan ilerlemeye başlamıştı. (Burada, Arap devriminin o evresinde başka ülkelerde ne olup bittiği konusunda ayrıntıya girmek bizi ana konumuzdan uzaklaştırır.) Ama Mısır’ın günümüzdeki Bonapart’ı, eski Genelkurmay Başkanı, sonra Cumhurbaşkanı el Sisi 2012 seçiminde İhvan adayı olarak başa geçmiş olan Muhammed Mursi’yi bir darbeyle devirince, bütün tablo yeniden değişiyordu. Sisi’yi Arap Ortadoğusu’nun ana karşı devrimci gücü Suudi Arabistan ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) destekliyordu: İkisi birlikte, darbeyi izleyen yıllarda Mısır’a 23 milyar dolar akıtacaklardı. Bu yalnızca Arap dünyasında devrime karşı bir hamle değildi. Elbette öyleydi, ama aynı zamanda İhvan’a karşı bir ataktı. Bu hareketin Vahhabi tarzı İslam’a uzaklığı ve ümmetçiliği Körfez’in bu iki hükümdarlığının yanı sıra Kuveyt ve Bahreyn’i de ürkütüyordu.

Mısır üzerindeki bu çatışma el Beşir için bir açmaz yaratıyordu. Trump başa geldikten sonra, 2016’da, Sisi destekçileri ile karşıtları (en başta Erdoğan Türkiye’si ve Katar) arasında kılıçlar çekilmişti. El Beşir iki kutup arasında umutsuzca manevralara başladı. Suud’u ve BAE’yi yatıştırmak için onların Yemen halkına karşı açmış oldukları zalim savaşa 14 bin asker yollamaktan kaçınmadı. Ama BAE 2017’de el Beşir’i ağırladığında, hiç kuşku yok ki Suud’un da bilgisi dâhilinde, İslamcılarını (yani İhvan’ı) hükümetinden atmasını talep edecekti. Bu toplantıdan sonra Sudan’a 7,5 milyar doların üzerinde bir finansman sağlanıyordu. Ne var ki el Beşir kendi hükümetindeki dengeleri bozmadı, bu talebe olumlu yanıt vermemiş oldu. Üstüne üstlük Mart 2018’de Katar parasıyla (4 milyar dolar) Port Sudan yakınında Sevakin adasında bir liman (bazı söylentilere göre bir de askeri üs) kurmaya girişince, Sudan devrimi bağlamında zayıf düştüğünde kendisi hükümetten atılıyordu. El Beşir 11 Nisan’da bir saray darbesi ile devrildiğinde diğer komutanların arasında bulu-

nan Milli İstihbarat ve Güvenlik Hizmetleri (NİSS) müsteşarı Salih Kuş'un (Salah Gosh) ya da Çevik Destek Güçleri'nin komutanı Hamidi'nin Suud'dan ve BAE'den ya da doğrudan ABD'den emir almış oldukları bile düşünülebilir.

Madalyonun ters yüzünde ise şu gerçek yatıyor: İster Suud-BAE ikilisi aracılığıyla olsun, ister doğrudan doğruya kendisi hareket etmiş olsun, ABD el Beşir'in düşmesinden kârlı çıkacaktır. Unutulmamalıdır ki, ABD, Trump'ın başa geçmesinden sonra, Ortadoğu'da kendisinin ve İsrail'in kaderini katil veliaht Muhammed bin Salman'ın Suudi Arabistan'ına bağlamış bulunuyor. Dolayısıyla İhvan'a karşı her zafer ABD için de bir kazanımdır. (Hatırlanmalı ki, Trump yönetimi İhvan'ı "terörist örgüt" listesine alma fikrini bile tartışmaktadır.)

Ne var ki, İhvan'ın bir müttefikini iktidardan düşürmek başka şeydir, bir devrime göz yummak başka şey. Kuş, Hamidi ve şürekâsının el Beşir'i devirmesi, Mısır'da 2011'de, devrim, yaygın grevlerin başlamasıyla bir sosyal devrime dönüşme potansiyeli gösterdiğinde Hüsnü Mübarek'in ordu tarafından görevden alınması kararı ile çok büyük bir benzerlik taşıyor. ABD'nin o aşamada Mısır'daki en sıkı müttefiki olan ordu komuta heyetine bunu tavsiye etmesinin ardında, gizlisi kapaklısı olmaksızın bir "düzenli geçiş" sağlama hedefi yatıyordu. Bu daha sonra genel yaklaşım haline getirildi. Daha düşük bir başarıyla Yemen'de de uygulandı. El Beşir'in sağdan sola bütün siyasi yelpaze tarafından bir "saray darbesi" ile devrilmesi tam da aynı nedenle atılmış bir adımdır.

Şimdi günümüze gelelim. 5 Temmuz anlaşmasından sonra Avrupa Birliği Finlandiya'nın Dışişleri Bakanı'nı Sudan'a Askeri Geçiş Konseyi ile görüşmeler yapması için yollamıştır. Bu görevli, Hartum havalimanına iner inmez derhal şöyle bir demeç verir: "Sudan'ın içinden geçmekte olduğu krizden çıkış için tek gerçekçi yol, barışçı ve **düzenli bir sivil geçiştir.**" "Düzenli geçiş"! Tam da emperyalizmin temsilcilerinin 2011 devrimleri esnasında kullandıkları terminoloji! Devrime hayır, "düzenli geçiş"e evet!

Sudan devriminin uluslararası üçüncü boyutu bütün burjuva medyasının dikkatli biçimde saklamaya çalıştığı bir olgudur: Bir yanda Askeri Geçiş Konseyi ile diğer yanda Sudan Meslekler Birliği ve Özgürlük ve Değişim Güçleri arasında yürütülen müzakerelerde bir Afrika-Etiyopya heyeti, yani Afrika Birliği ile Sudan'ın komşusu Etiyopya devletinin birer temsilcisi arabuluculuk yapmaktadır. Üstüne üstlük, pek ilerici bir güç olarak görülebileceğini sanmadığımız Arap Birliği de iki taraf arasında arabuluculuk bakımından önemli bir rol oynamaktadır. Burada, emperyalist ülkeler ile onların müttefiklerinin kod adı olarak kullanılan terimle "uluslararası toplum"un, yerel güçlerin katkısıyla bir devrimi uyuşturma bakımından nasıl bir rol oynadığının canlı bir örneğini görüyoruz. Sudan devriminin önderliğinin neden bu kadar az kazanıma razı olduğunu açıklayan çok önemli bir neden de budur. Özgürlük ve Değişim Güçleri heyeti UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek

Komiserliği) toplantısı için Cenevre'ye gittiğinde, bir de Norveç ve Britanya ile bir toplantı yapmışlardır. Neden Norveç? Çünkü Norveç emperyalist işbölümünde devrimlerin ve özgürlük savaşlarının anestezi uzmanıdır: Filistin'de, Kürdistan'da, Sri Lanka'da, şimdi de Sudan'da.

Bütün bu olaylardan çıkarılacak tek bir sonuç vardır: Emperyalizm gerici rejimlerin değişmesini isteyebilir. Ama muzaffer devrimleri engelleyerek. Hatta tam da *engellemek için*.

Bu, bir önceki alt bölümde başlattığımız tartışmayı da bağlamayı olanaklı kılıyor. Modern küçük burjuvazinin Askeri Geçiş Konseyi'ne teslimiyetinin en önemli nedenlerinden biri emperyalizmin bu anestezi işlemidir. Sudan'da gerçek bir devrimci önderliğin stratejisinin üçüncü eksenini de emperyalizmle bu ittifakı kesip atmaktır.

Sonuç yerine: İki saatli bomba

Sudan ve Cezayir, bugün uluslararası konjonktürün saatli bombalarıdır. Emperyalizm elbette şimdi Sudan'da yapmış olduğu gibi devrimi evcilleştirme çabasında iki ülkede de başarıya ulaşabilir. Ama bu ülkelerin birinde (Sudan) 9 aydır, ötekinde ise (Cezayir) 7 aydır devam etmekte olan devrimlerin kolay kolay pes edeceğini düşünmek için bir neden yoktur.

Önce Cezayir'i ele alalım. Yukarıda, Cezayir'de ulaştığımız evreyi tahlil ettik: Yazın rahavetinden sonra kitle hareketi yeniden canlanırken ordu sözde bir diyalog aracılığıyla halkı yıl sonundan önce bir cumhurbaşkanı seçerek durumu normalleştirmeye ikna etmeye çalışıyor. Ama son günlerde diyalog kurumunun halktan gördüğü tepki, bu seçimin yapılırsa ikna temelinde değil, komuta heyetinin fetvasıyla, yani dayatma yoluyla yapılacağını düşündürüyor. Böyle bir durumda, halk hareketinin seçimi boykot yoluyla gayri meşru duruma düşürmesi en doğru yoldur. Hirak'ın sivil toplum düşkünü küçük burjuvaları, avukat Mustafa Buşaşi türünden herkesin üzerinde anlaşabileceği bir aday üzerinde anlaşarak seçimi kazanmayı ve onun cumhurbaşkanlığı altında demokrasiye geçiş dönemi başlatılmasını savunacaktır. Farklı sınıf ve başka türden çıkarlar dolayısıyla adayların sayısının artması ve seçimin bu nedenle eski rejimin adayına (yani ordu tarafından onaylanacak bir adaya) kaptırılması ihtimali bile vardır. Ama diyelim seçime Hirak adına tek adayla girildi. Diyelim seçim sonucunda (yasalarda kısmi değişiklik sayesinde) cumhurbaşkanı hile nedeniyle eski rejimin adayına verilemedi. Bu durumda bile eski rejim bütünüyle gücünü korurken Hirak'ın desteklediği bir cumhurbaşkanının tek başına ne işe yarayacağı sorusu çok ciddi bir sorudur. Böyle bir senaryonun en büyük tehlikesi, devrimin rüzgârının seçimin ve sonrasına ilişkin bir diyalog projesinin değirmeninde öğütülmesidir.

Bu yüzden seçimin engellenememesi halinde boykot en doğru yoldur. Kitle hâlâ

canlıdır. Devrim sıhhattedir. Yapılacak şey devrimin kendini örgütlemesidir.⁴⁸ Kendi temsil heyetini özgür ve demokratik biçimde oluşturamayan bir devrim, başkalarının kendi adına seçeceği sözde önderlere boyun eğmek zorunda kalır. Cezayir devriminin sorunu önderliktir. İki anlamda: Birincisi, kendini temsil edecek kurumlar (mahallerde Sudan'daki gibi direniş komiteleri veya çalışma hayatında fabrika ve işyerleri komiteleri gibi) anlamında. İkincisi de tutarlı bir stratejiye sahip bir partinin emekçi kitlelerin önüne düşmesi anlamında.

Sudan'da devrimin günlerinin dolduğunu, Egemenlik Konseyi, teknokratlar hükümeti ve bundan sonra seçilecek yasama üçgeninin ülkeyi kontrol altına aldığını düşünenler çok olabilir. Biz tamamen karşı düşüncedeyiz. Esas saatli bomba Cezayir değil Sudan'dır. Çünkü tarihte az görülür biçimde devrim ve karşı devrim kampları aynı yönetim içinde birleşmiştir. Yani dolayimli bir karşıtlık, dolayimsız bir çelişkili birliğe dönüşmüştür. Bu, tarihte hiç görülmemiş türden patlayıcı çelişkilere gebe bir durumdur. Bu dolayimsızlık psikolojik faktörlerle dahi Egemenlik Konseyi'nde patlamalara, istifalara ve büyük mücadelenin yeniden başlamasına yol açabilir.

Egemenlik Konseyi'nin eski rejim açısından işlevini tahmin etmek kolaydır: Devrimi ölüm döşegine yatırarak sönmüştür. Ama bunun yapılması son derecede zordur. Her şey bir yana bırakılsa bile, Sudan devriminin sosyo-ekonomik bir sorun yüzünden patlak verdiği unutulmamalıdır. Sudan ekonomisi tek kelimeyle "feci" bir durumdadır. Petrol gelirlerinin 2011'den beri eskisinin üçte birine düşmesinden ve Üçüncü Büyük Depresyon'un etkilerinden kaynaklanan ekonomik kriz, 9 aydır üretim yapmayan bir ülkede (yüz binler iki ay boyunca oturma eylemi yaptılar!) çok daha ağır sonuçlara yol açmıştır. Ülkenin dış borcu çok yüksektir. En demokrat burjuvalar bile üstü kapalı terimlerle halka kemer sıkıtılması gerektiğini söylüyorlar.⁴⁹ Ayaklanmış bir halka bunun kabul ettirilmesi ancak itibarı çok yüksek bir yönetimin işi olabilir. Oysa Egemenlik Konseyi'nin üyelerinin yarısını halk düşman gibi görüyor. Hükümet ise halk nezdinde bir kıymeti harbiyesi olmayan teknokratların bir toplamıdır.

Bugün devrim kanadının, yorgun bir halkın en azından bir kısmının bir süre boyunca Egemenlik Konseyi'ne bir ölçüde kredi açabileceğini hesaplayarak yürümesi gerekir. Öncüler aslında bütünüyle reddedilmesi gereken bu çözümü propaganda-

48 Mısır devrimi örneğinde devrimci kampın 28 Kasım'da yapılacak parlamento seçimlerinden sadece on gün önce, bir gösteri sırasında bazı devrimcilerin öldürülmelerine karşı 18 Kasım-25 Kasım arasında, yani sandığın açılmasına günler kala devrimi nasıl yeniden ateşlediğini anlatmıştık. Bkz. "Arap devriminin sorunları", a.g.y., s. 123.

49 Sudan halkının dostu Amerikalı profesör Eric Reeves bile şöyle diyor: "... ekonomik önceliklerde muazzam bir değişim, (...) Sudan'ın işgücünün işbirliği içinde davranmasını gerektirecektir." Burada "işbirliği"nin ne demek olduğunu anlamak için kâhin olmaya gerek yok! Bu durumda devrimi başlatan kararın arkasındaki güç İMF'nin ne diyeceği belli değil mi!

larında yerden yere vurmakla ve böylece halkı gelecekte, koşullar oluştuğunda bu kuruma karşı birlikte, güçlü bir şekilde mücadeleye hazırlamakla birlikte, günbe-gün yürütecekleri ajitasyonda daha ince taktiklere başvurmalıdır. Bugün Egemenlik Konseyi'nin içinde devrime en büyük tehdit ve dolayısıyla yeni oluşturulmuş sistemin halk gözündeki en zayıf halkası Hamidi'dir. Devrim kanadı, ince taktiklere bir örnek olarak, işe derhal Hamidi'nin (ve şayet ona yakın derecede tehlikeli veya onun müttefiki olan bir başkası varsa onun) istifası ve Çevik Destek Kuvvetleri'nin dağıtılması talebiyle başlayabilir. Bu tür ajitasyon taleplerinin elbette sahayı iyi tanıyanlarca çok daha iyi formüle edilebileceği açıktır.

Her durumda, Arap devriminin ikinci raundu, bize en önemli ders olarak ilkinin de vermiş olduğu bir görevi hatırlatıyor: Her ülkede proletaryanın devrimci bir öncü partisini inşa edebilmek için bir devrimci Enternasyonal yakıcı bir ihtiyaçtır. Sovyetler sonrası dönemin koşulları öyledir ki, devrimci partiler Enternasyonal'i inşa etmeyecektir. Enternasyonal devrimci partilerin inşa edildiği zemin olacaktır.